

સિનેચર પોયિસ્

(કવિની ઓળખમુદ્રા-કવિતા)

સંપાદન

મહિલાલ હ. પટેલ, ગિરીશ ચૌધરી

(ગુજરાતી)

સ્વિનેચર પોયભ્સ

(કવિની ઓળખમુદ્રા-કવિતા)

સંપાદન

મહિલાલ હ. પટેલ

ગિરીશ ચૌધરી

એક્ટર ફાઉન્ડેશન (USA)

(ડિજિટલ પ્રકાશન)

Signature Poems (Gujarati)

2021; August

Edited by : Manilal H. Patel

Girish Chaudhari

EKTRA FOUNDATION (USA)

© સંપાદન : સંપાદકોના

કવિતા : કવિઓના

ડિજિટલ પ્રકાશન

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૨૧

ટાઇપસેટિંગ : મહેશ ચાવડા

દિયા અક્ષરાંકન, ચાવડા નિવાસ, મુ.પો. વાસણા(બો), તા. બોરસદ, જિ. આણંદ
૩૮૮ ૫૪૦. મો. ૯૧૦૬૬ ૩૫૩૩૭

પુસ્તક પરિચય

આ નાનકડી કાવ્યપોથીમાં આપજા ગુજરાતી કવિઓની જાણીતી અને લોકપ્રિય બનેલી તથા જે-તે કવિની ઓળખમુદ્રા બની રહેલી કાવ્યરચનાઓ સમાવી છે. આ રચનાઓ બહુધા જૂની પેઢીના વાચકો-ભાવકોને ભણવામાં કે વાંચવામાં-સાંભળવામાં આવી હોવાથી જરૂર યાદ હશે. એમની આ યાદને તાજી કરવા અને એમના રસિક જીવને રાજી કરવા આ રચનાઓ અહીં રજૂ કરી છે.

નવી પેઢીના યુવા વાચકોને તથા રસિક ભાવકોને આ કાવ્યરચનાઓ વાંચવી-ગાવી અને વારેવારે મમળાવવી ગમશે. ખાસ તો આ નવા વાચકો આપણી મહત્ત્વની અને લોકપ્રિય કાવ્યપરંપરાને જાણો એ આશયે અમે આ સાહસ કર્યું છે. નરસિંહ મહેતાથી લઈને આજ સુધીના કેટલાક કવિઓની ખૂબ જાણીતી રચનાઓ અહીં મૂકી છે. ભવિષ્યમાં આ કાવ્યપોથી છપાયેલા પુસ્તક રૂપે સંપદાવવાનો વિચાર છે, પણ એ તો થાય ત્યારે ખરું. હાલ તો આ કાવ્યરચનાઓ આપની રાહ જુએ છે.

*

આ કાવ્યપોથીના સંપાદકો :

૧. મહિલાલ હ. પટેલ નિવૃત અધ્યાપક છે અને ગુજરાતીના જાણીતા સર્જક-વિવેચક છે.
૨. જિરીશ ડી. ચૌધરી ગુજરાતીના વ્યાખ્યાતા છે. તેઓએ ગુજરાતી ટૂંકી વાર્તા વિશે સંશોધન કરીને પીએચ.ડી.ની પદવી મેળવેલી છે. એમને આદિવાસી સાહિત્યમાં રસ છે ને એમણે એ દિશામાં સંશોધન-સંપાદન-લેખન કરેલું છે. હાલ તેઓ પેટલાદની શ્રી આર. કે. પરીખ આટ્રસ એન્ડ સાયન્સ કોલેજમાં ગુજરાતી વિષયના અધ્યાપક તરીકે સેવારત છે.

॥ સિંહેચર પોયમ્સ ॥

‘સિંહેચર પોયમ્સ’ એટલે શું? કદાચ કોઈને પ્રશ્ન થાય! કવિની ‘ઓળખ-મુદ્રા’ બનીને કવિને ઓળખાવતી કવિતા! ‘પુરી એક અંધેરી ને ગંડુ રાજા’ – પંક્તિ સાંભળતાં જ શ્રોતા બોલી ઉઠે કે, અરે! આ તો દલપત્રામની રચના છે. એ જ રીતે ‘ભોમિયા વિના મારે ભમવા’તા હુંગરા’ – એ પંક્તિ વાંચતાં જ વાચક બોલી પડે કે, આ તો આપણા કવિવર ઉમાશંકર જોશીનું ગીત! ઓછું ભાણેલા માણસને પણ ‘તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો’ – પંક્તિ કાને પડે ને એ સાનંદ કહી હે : વાહ! આ તો આપણા રાજીવી કવિ કલાપીની પંક્તિ – કવિતા છે! કદી રાવજી પટેલને વાંચ્યા નથી, પણ ઘરમાં નવી પેઢીનાં બાળકોને વાંચતાં/વાત કરતાં સાંભળ્યાં હોવાથી, એલ.આઈ.સી.માંથી નિવૃત્ત થયેલા મારા મિત્ર મને ‘મારી આંખે કંકુના સૂરજ આથમ્યા’-ના કવિ રાવજી પટેલ વિશે વધુ જાણવા માટે પ્રશ્નો પૂછે છે!

‘સિંહેચર પોયમ્સ’ની જેમ એવી વાર્તાઓ પણ હોય છે – દા.ત. પોસ્ટઑફિસ/ મુકુન્દરાય/ વાત્રકને કાંઠે/ થીગંડું/ આ ઘેર પેલે ઘેર/ લોહીનું ટીપું/ લોહીની સગાઈ/ બાયું/ પીટીસી થયેલી વહુ વગેરે : એના લેખકનું નામ તરત હોઠે આવે. એક કાવ્યરચના જે કવિની ઓળખ બની જાય ને બધાં એને જાણતાં હોય એવી કવિતા એટલે ‘સિંહેચર પોયમ’. ઘણા કવિઓની એક કરતાં વધારે રચનાઓ જાણીતી હોય છે. એમાંથી પણ ‘સિંહેચર પોયમ’ બતાવી શકાય. પરંતુ કોઈ એક રચના એવી ને એટલી ક્ષમતાવાળી અને છેક માથે બેઠેલી હોય એને તો માનવી જ પડે – સ્વીકારવી જ પડે. ઉમાશંકરની ‘રહ્યાં વર્ષો’- સોનેટ રચના કે ‘બોલે બુલ બુલ’, ‘પંચમી આવી વસંતની’ જેવી ગીત રચનાઓ પણ ઓળખ-મુદ્રા બનેલી છે. પણ સહુમાં ઉપર છે : ‘ભોમિયા વિના મારે ભમવા’તા હુંગરા’! તો આનું નામ છે ‘સિંહેચર પોયમ’!

સિંહેચર પોયમ જરૂરી નથી કે કવિની ઉત્તમ કે એકમાત્ર જાણીતી રચના હોય! હા, ‘સિંહેચર પોયમ’ કાવ્યગુણો સમૃદ્ધ હોય છે. કવિની સર્ગશક્તિનો એમાં સંકેત હોવાનો જ! કેટલાક કવિઓ ઉત્તમ કવિઓ હોવા છતાં એમની રચનાઓ ઓછી લોકભોગ્ય હોવાથી એટલી લોકપ્રિય પણ ન હોય એમ બને!

કોઈ કવિ એટલા જાણીતા ન પણ હોય, છતાં એમની એક-બે કાવ્યકૃતિઓ સુખ્યાત હોય છે. દા.ત. હરિહર ભણીની ‘એક જ દે ચિનગારી’ કે ભોગીલાલ ગાંધીની ‘તું તારા દિલનો દીવો થાને રે...’ જેવી ગેયરચનાઓ પ્રાર્થનારૂપે વર્ષોથી શાળા-મહાશાળાઓમાં ગવાતી આવે છે. મકરંદ દવે જેવા ઉર્મિ અને અધ્યાત્મના કવિની તો ચાર-છ રચનાઓ ‘સિંનેચર પોયમ’ બનીને ઊભી છે. પણ અનિલ જોશીની ‘કન્યાવિદ્યાય’ની તોલે એમની બીજી સારી ગીત રચનાઓ ન પણ આવે – ખાસ તો ‘જાણીતી’ હોવાની બાબતે! વિનોદ જોશીનાં અનેક ગીતો લોકપ્રિય થયાં છે ને વારેવારે ગવાતાં-વધાવતાં રહે છે પરંતુ ‘કુંચી આપો, બાઈજી!'-નું સ્થાન તો અચળ છે. એવું જ મણિલાલ દેસાઈના ગીત – ‘બોલ વાલમાના’ – નું છે.

લખવા બેસીએ તો ઘણું લખાય – ‘સિંનેચર પોયમ’ વિશે. પણ એક-બે મહત્ત્વની બાબતો ઉમેરીને અંત તરફ આગળ વધીએ. સિંનેચર પોયમ ભજન હોય, ગીત, ગઝલ, સોનેટ અને અછાંદસ પણ હોય છે. આ સંચયમાં આ બધાં જ સ્વરૂપો છે. ખાસ તો એ કહેવું છે કે સિંનેચર પોયમ જે તે સ્વરૂપનાં પૂરતાં લક્ષણો ધરાવતી હોય અને એની એવી સંરચના-સિદ્ધિ એમાં પ્રતીત થતી હોવી જોઈએ. ઉશનસ્નું સોનેટ ‘વળાવી બા આવી’ અને બાલમુકુન્દ દવેનું સોનેટ ‘જૂનું ઘર ખાલી કરતાં’ સોનેટ લેખે પણ ઉત્તમ છે. રમેશ પારેખ અને હરીશ મીનાશ્રુ જેવા આપણા મોટા કવિઓએ એક કરતાં વધારે સ્વરૂપોમાં ઉત્કૃષ્ટ સર્જન કર્યું છે. એમની સિંનેચર પોયમ તો ગીત, ગઝલ, પદ-અછાંદસ – બધાં સ્વરૂપોમાં મળે છે. પણ અહીં તો એવા સૌની ક્ષમાયાચના સાથે એક એક રચનાથી જ સંતોષ માન્યો છે.

આ નાનકડો કાવ્યગ્રંથ માત્ર આનંદ-કાવ્યાનંદના ઉમદા હેતુથી કર્યો છે. વર્ષોથી મનમાં હતું કે આવી સરસ કાવ્યકૃતિઓ એકઠી કરીને પુસ્તક રૂપે ઘેર ઘર પહોંચાડીએ. જોકે એ એટલું સરળ કામ નથી. પણ હવે ડિજિટલ માધ્યમ દ્વારા, આ બધી સિંનેચર પોયમ્સ, અનેક અનેક વાચકો સુધી પહોંચાડવાની સુવિધા પ્રાપ્ત થઈ છે. પછીથી આ ડિજિટલ આવૃત્તિને હાર્ડકોપી-પુસ્તક રૂપે મૂકવાનું આયોજન છે. આ કાવ્યો – ખાસ તો બેત્રાણચાર દાયકા પૂર્વેનાં – મેળવવા માટે મહેનત કરવી પડી છે. ‘ગૂગલ મહારાજ’-ની મદદ મળી છે ને ઘરની લાઈબ્રેરી પણ ખૂબ કામ આવી છે. જેમની સંમતિ મેળવવી જરૂરી છે એવા કવિમિત્રો-વડીલોને ફોનથી વાત કરી છે. આવા ઉમદા હેતુ વાસ્તે કોઈ

કવિ ના પાડે જ નહિ - એવો વિશ્વાસ પણ છે. સૌ કવિજનો ને પરિવારજનોને વંદન!

એકત્ર ફાઉન્ડેશન, અમેરિકા : ના નિયામક અને સાહિત્યકલાના રસિક શ્રી અતુલ રાવલ સાથે વાત થઈ હતી કે ‘સિંનેચર પોયમ્સ’ કરવા વિચારીએ છીએ. અમણે એ કાર્ય ‘એકત્ર’ કરી આપશે એમ કહીને, આ કાર્યને ગતિ આપેલી. હવે ‘એકત્ર ફાઉન્ડેશન’ દ્વારા આ ગ્રંથ વાચકો સુધી પહોંચી રહ્યો છે એનો આનંદ છે. અતુલ રાવલનો ખૂબ આભાર.

આ ડિજિટલ ગ્રંથની હાઈ કોપી લઈને આવીશું ત્યારે થોડી વધુ વાત કરીશું... અને હા! આ સંપાદન અપૂર્ણ છે – કેમકે એવી બધી રચનાઓ અહીં જ સમાવી લેવી એવો અમારો સંકલ્પ નહોતો. હા! ગુજરાતને જાણિતા કવિઓની ‘સિંનેચર પોયમ્સ’માંથી ઘણી બધી અહીં લઈ શક્યા છીએ એનો આનંદ છે. આભાર.

રથયાત્રા, ૨૦૭૭

૧૨.૭.૨૦૨૧

- મહિલાલ હ. પટેલ

- ગિરીશ ડી. ચૌધરી

વલ્લભવિદ્યાનગર

અનુક્રમ

૧. વૈષ્ણવજન – નરસિંહ મહેતા	૧૧
૨. જૂનું તો થયું રે – મીરાંબાઈ	૧૧
૩. હરિનો મારગ – પ્રીતમ	૧૨
૪. અખાના છપ્પા – અખો ભગત	૧૩
૫. પછી શામળિયો જી – પ્રેમાનંદ	૧૪
૬. છપ્પા (ચોપાઈ) – શામળ	૧૫
૭. સાંભળ રે તું સજની – દયારામ	૧૬
૮. વીજળીના ચમકારે – ગંગાસતી	૧૮
૯. મૂળ રે વિનાનું – રવિદાસ	૨૦
૧૦. અંધેરી નગરી – દલપત્રામ	૨૦
૧૧. નવ કરશો કોઈ શોક – નર્મદ	૨૩
૧૨. ગુજરે જે – બાળશંકર કંથારિયા	૨૪
૧૩. અમર આશા – મણિલાલ નભુભાઈ દિવેદી	૨૬
૧૪. મંગલ મંદિર – નરસિંહરાવ દિવેટિયા	૨૭
૧૫. સાગર અને શશી – મણિશંકર રત્નજી ભણ ‘કાન્ત’	૨૮
૧૬. આપની યાદી – કલાપી	૨૮
૧૭. વધામણી – બળવંતરાય ક. ઠાકોર	૩૦
૧૮. હરિનાં દર્શન – કવિ ન્હાનાલાલ	૩૧
૧૯. આતમરામ – રા. વિ. પાઠક ‘શેષ’	૩૨
૨૦. હંકારી જા – સુન્દરમ્ભ	૩૨
૨૧. ભોમિયા વિના – ઉમાશંકર જોશી	૩૩
૨૨. છેલ્લો કટોરો – ઝવેરચંદ મેઘાણી	૩૪
૨૩. પ્રાર્થના – સ્નેહરાશિમ	૩૬
૨૪. ભરતી – કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી	૩૭

૨૫. જનની - દા. ખુ. બોટાંકર	૩૮
૨૬. એક જ દે ચિનગારી - હરિહર ભણુ	૩૯
૨૭. બીજું હું કાંઈ ન માગું - બાદરાયણ (ભાનુશંકર વ્યાસ)	૪૦
૨૮. મંદિર તારું વિશ્વ રૂપાળું - જ્યંતીલાલ આચાર્ય	૪૦
૨૯. રાખનાં રમકડાં - અવિનાશ વ્યાસ	૪૧
૩૦. મીઠા ઉજાગરા - પ્રભુલાલ દ્વિવેદી	૪૨
૩૧. મહારા વહાલા - દેશણજી પરમાર	૪૩
૩૨. કેવડિયાનો કાંટો - રાજેન્દ્ર શાહ	૪૪
૩૩. અલ્લાબેલી - સુન્દરજી બેટાઈ	૪૪
૩૪. ફરવા આવ્યો છું - નિરંજન ભગત	૪૫
૩૫. આજ અંધાર - પ્રહૃલાદ પારેખ	૪૬
૩૬. નિર્દોષ ને નિર્મણ આંખ તારી - હરિશન્દ્ર ભણુ	૪૭
૩૭. રાધાકૃષ્ણ - પ્રિયકાન્ત મણિયાર	૪૮
૩૮. વળાવી બા આવી - ઉશનસ્કુ	૪૮
૩૯. થોડો વગડાનો શ્વાસ - જ્યંત પાઠક	૪૯
૪૦. જૂનું ઘર ખાલી કરતાં - બાલમુકુન્દ દવે	૫૦
૪૧. નયણાં - વેણીભાઈ પુરોહિત	૫૧
૪૨. રાધાનું નામ તમે - સુરેશ દલાલ	૫૨
૪૩. પાન લીલું જોયું ને - હરીન્દ્ર દવે	૫૩
૪૪. જાલાવાડી ધરતી - પ્રજારામ રાવળ	૫૪
૪૫. આવો! - મકરન્દ દવે	૫૪
૪૬. વતનનો તલસાટ - રમણીક અરાલવાલા	૫૫
૪૭. સાચા શબદ - મનુભાઈ ત્રિવેદી 'સરોદ'	૫૬
૪૮. મેં ત્યજી તારી તમન્ના - મરીઝ	૫૭
૪૯. ઘરથી કબર સુધી - બેશામ	૫૮
૫૦. કાજળ ભર્યાં નયનનાં - ઘાયલ	૫૯
૫૧. દિવસો જુદાઈના જાય છે - ગની દહીંવાલા	૬૦
૫૨. રસ્તો... - રત્નિલાલ 'અનિલ'	૬૦
૫૩. પ્રાર્થના (મૈત્રી ભાવનું પવિત્ર...) - મુનિ શ્રી ચિત્રભાનુ	૬૨

૫૪. પરિચય છે મંદિરમાં - શૂન્ય પાલનપુરી	૬૩
૫૫. પ્રાર્થના ગીત : તું તારા દિલનો - ભોગીલાલ ગાંધી	૬૪
૫૬. મહાસાગર - ત્રિભુવનદાસ વ્યાસ	૬૫
૫૭. એક ઈડરનો વાણિયો - રમણલાલ સોની	૬૬
૫૮. મીઠી માથે ભાત - વિહુલરાય આવસત્થી	૬૮
૫૯. આંધળી માનો કાગળ - ઈન્દ્રલાલ ગાંધી	૭૦
૬૦. કવિનું વસિયતનામું - સુરેશ જોધી	૭૧
૬૧. જેસલમેર - ગુલામમોહમ્મદ શેખ	૭૨
૬૨. આભાસી મૃત્યુનું ગીત - રાવજી પટેલ	૭૩
૬૩. બોલ વાલમના - મણિલાલ દેસાઈ	૭૪
૬૪. તારો મેવાડ મીરાં છોડશો - રમેશ પારેખ	૭૫
૬૫. એક કાવ્ય - રઘુવીર ચૌધરી	૭૬
૬૬. તડકો - લાભશંકર ઠાકર	૭૬
૬૭. —તો આવ્યાં કને - ચન્દ્રકાન્ત શેઠ	૭૮
૬૮. કન્યાવિદ્યાય - અનિલ જોશી	૭૯
૬૯. પછી - માધવ રામાનુજ	૮૦
૭૦. ગાજલ (જ્યારે પ્રશયની) - આદિલ મન્સૂરી	૮૧
૭૧. તો? - ચિનુ મોઢી	૮૨
૭૨. રસ્તા વસંતના - મનોજ ખંડેરિયા	૮૨
૭૩. ગાજલ (ક્યાંક ઝરણાની...) - શ્યામ સાધુ	૮૩
૭૪. જીવી શારું હું કેમ - મનહર મોઢી	૮૪
૭૫. પગલાં કુમકુમ ઝરતાં - રાજેન્દ્ર શુક્લ	૮૫
૭૬. ચૂમી છે તને - મુકુલ ચોક્સી	૮૬
૭૭. કોઈ તારું નથી - રાજેશ વ્યાસ 'મિસ્કીન'	૮૭
૭૮. માણસો - નીતિન મહેતા	૮૮
૭૯. સાધો - હરીશ મીનાશ્રુ	૮૯
૮૦. હવે તું - રામચંદ્ર પટેલ	૯૦
૮૧. જલસો - જ્યદેવ શુક્લ	૯૧
૮૨. ગામ જવાની હઠ છોડી હે - મણિલાલ હ. પટેલ	૯૨

૮૩. કુંચી આપો, બાઈજી! – વિનોદ જોશી	૮૩
૮૪. પણ્ણા, હવે ફોન મૂકું? – મનોહર ત્રિવેદી	૮૪
૮૫. પૂજુયરમરણ – દલપત પઢિયાર	૮૫
૮૬. મારો શામળિયો – નીરવ પટેલ	૮૬
૮૭. સહશયન – મનીષા જોશી	૮૭
૮૮. આપણો તો એટલામાં રાજી – રમણીક સોમેશ્વર	૮૮
૮૯. બાપુજીનું પહેરણ – રાજેન્દ્ર પટેલ	૮૯
૯૧. હજુ – સંજુ વાળા	૧૦૦
૯૨. ગંગલ – અનિલ ચાવડા	૧૦૧
૯૩. ગીત (આજે તારો કાગળ...) – મુકેશ જોખી	૧૦૨
૯૪. ઓચિંતુ કોઈ મને રસ્તે મળો ને – ધ્રુવ ભાણુ	૧૦૩

વैષ्णવજન
નરસિંહ મહેતા

વैષ्णવજન તો તેને કહીએ, જે પીડ પરાઈ જાણો રે;
પરદુઃખે ઉપકાર કરે તોયે, મન અભિમાન ન આણો રે.

સકળ લોકમાં સહુને વંટે, નિંદા ન કરે કેની રે;
વાચ, કાજ, મન નિશ્ચળ રાખે, ધન્ય ધન્ય જનની તેની રે.

સમદાચિ અને તૃષ્ણાત્યાગી, પરસ્ત્રી જેને માત રે;
જિહ્વા થકી અસત્ય ન બોલે, પરધન નવ જાલે હાથ રે.

મોહ માયા વ્યાપે નહિ તેને, દઢ વૈરાગ્ય જેના મનમાં રે;
રામનામ શું તાળી રે લાગી, સકળ તીરથ તેના તનમાં રે.

વણલોભી ને કપટરહિત છે, કામ-કોધ નિવાર્યા રે;
ભણો નરસૈયો તેનું દરશન કરતાં, કુળ ઠકોતેર તાર્યા રે.

જૂનું તો થયું રે
મીરાંબાઈ

જૂનું તો થયું રે દેવળ જૂનું તો થયું,
મારો હંસલો નાનો ને દેવળ જૂનું તો થયું.

આ રે કાયા રે હંસા, ડોલવાને લાગી રે,
પડી ગયા દાંત માંયલી રેખું તો રહ્યું. — મારો૦

તારે ને મારે હંસા પ્રીત્યું બંધાણી રે,
ઉડી ગયો હંસ પિંજર પડી રે રહ્યું. — મારો૦

બાઈ મીરાં કે પ્રભુ ગિરિધર નાગર,
પ્રેમનો ઘાલો તમને પાઉં ને પીઉં. — મારો૦

હરિનો મારગ

પ્રીતમ

હરિનો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોને;
પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, વળતી લેવું નામ જોને.
સુત વિત દારા શીશ સમરપે, તે પામે રસ પીવા જોને;
સિંધુ મધ્યે મોતી લેવા માંહી પડ્યા મરજીવા જોને.
મરણ આગમે તે ભરે મૂકી, દિલની દુંધા વામે જોને;
તીરે ઊભા જુએ તમાસો, તે કોડી નવ પામે જોને.
પ્રેમપંથ પાવકની જવાળા, ભાળી પાછા ભાગે જોને;
માંહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે, ટેખનારા દાઝે જોને.
માથા સાટે મોંઘી વસ્તુ, સાંપડવી નહિ સહેલ જોને;
મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જોને.
રામ-અમલમાં રત્તા માતા પૂરા પ્રેમી પરખે જોને;
પ્રીતમના સ્વામીની લીલા તે રજની-દંન નરખે જોને.

અખાના છિયા

અખો ભગત

તિલક કરતાં ત્રેપન, થયાં, જપમાલાનાં નાકાં ગયાં,
તીરથ ફરી ફરી થાક્યા ચરણ, તોયે ન પોહોતો હરિને શરણ.
કથા સુણી સુણી કૂટ્યા કાન, અખા તોય ન આવ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન.

એક મૂરખને એવી ટેવ, પથ્થર એટલા પૂજે દેવ,
પાણી દેખી કરે સ્નાન, તુલસી દેખી તોડે પાન.
એ અખા વડું ઉતપાત, ઘણા પરમેશ્વર એ ક્યાંની વાત?

દેહાભિમાન હુતો પાશેર તે વિદ્યા ભજતાં વાધ્યો શેર.
ચર્ચાવાદમાં તોલે થયો, ગુરુ થયો ત્યાં મજામાં ગયો.
અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મજ્ઞાન મૂળગું ખોય.

આંધળો સસરો ને સણાંગટ વહુ : કથા સાંભળવા ચાલ્યાં સહુ,
કહું કાંઈ ને સાંભળ્યું કશું : આંખનું કાજળ ગાલે ઘસ્યું,
ઉંડો કૂવો ને ઝાટી બોખ : શીખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફોક.

ઓછું પાત્ર ને અદ્દંકું ભાયો : વઢકણી વહુએ દીકરો જણ્યો,
મારકણો સાંઠ ને ચોમાસું માલ્યો : કરડકણા કૂતરાને હડકવા હલ્યો,
મર્કટ ને વળી માદિરા પીએ : અખા! એથી સૌ કોઈ બીએ!

પછી શામળિયોજુ બોલિયા

પ્રેમાનંદ

પછે શામળિયોજુ બોલિયા, તુને સાંભરે રે?

હા જી, નાનપણાનો નેહ, મુને કેમ વીસરે રે?

આપણ બે મહિના સાથ રહ્યા, તુને૦ હા જી, સાંદીપની ઋષિને ઘેર, મુને૦ આપણ અન્નલિક્ષા માગી લાવતા, તુને૦ હા જી, જમતા ત્રણે બાત, મુને૦ આપણ સૂતા એક સાથરે, તુને૦ હા જી, સુખદુઃખની કરતા વાત, મુને૦ પાછલી રાતના જાગતા, તુને૦ હા જી, કરતા વેદની ધુન્ય, મુને૦ ગુરુ આપણા જ્યારે ગામ ગયા, તુને૦ હા જી, જાચવા કોઈ મુન્ય, મુને૦ ત્યારે કામ કષ્યું ગોરાણીએ, તુને૦ હા જી, લઈ આવો, કષ્યું કાણ, મુને૦ અંગ આપણાં ઉકળ્યાં, તુને૦ હા જી, માથે તખ્યો અરિષ્ટ, મુને૦ ખાંધ ઉપર કુહાડા ગ્રહ્યા, તુને૦ હા જી, ઘણ્યું દૂર ગયા, રણાઠોડ, મુને૦ આપણ વાદ વદ્ધો બેઉ બાંધવે, તુને૦ હા જી, ઝડપ્યું મોટું ખોડ, મુને૦ ત્રણે ભારા બાંધ્યા દોરડે, તુને૦ હા જી, આવ્યા બારે મેહ, મુને૦ શીતળ સમીર વાયો ઘણ્યો, તુને૦ હા જી, ટાઢે થરથર ધૂજે દેહ, મુને૦ નદીએ પૂર આવ્યાં ઘણ્યાં, તુને૦ હા જી, ઘન વરસ્યો મૂસળધાર, મુને૦ આકાશ અંધારી આવિયું, તુને૦ હા જી, થાય વીજળિયા ચમકાર, મુને૦ પછે ગુરુજુ શોધવા નીસર્યા, તુને૦ હા જી, કષ્યું સ્ત્રીને કીધો કેર, મુને૦ આપણ હદ્દિયા સાથે ચાંપિયા, તુને૦ હા જી, તેડીને લાવ્યા ઘેર, મુને૦ ગોરાણી ગાય હતાં દોહતાં, તુને૦ હા જી, હુતી દોણી માગ્યાની ટેવ, મુને૦ નિશાળે બેઠાં હાથ વધારિયો, તુને૦ હા જી, તમે આણી આપી તત્ત્વેવ, મુને૦ ત્યારે ગુરુપત્નીને જ્ઞાન થયું, તુને૦ હા જી, તમોને જાણ્યા જગદધાર, મુને૦ ગુરુદક્ષિણામાં માગિયું, તુને૦ હા જી, મૃત્યુ પામ્યો જે કુમાર, મુને૦ મેં સાગરમાં જંપાવિયું, તુને૦ હા જી, શોધ્યાં સપ્ત પાતાળ, મુને૦ હું પંચજન શંખ જ લાવિયો, તુને૦ હા જી, દૈત્યનો આણ્યો કાળ, મુને૦ પછે જમનગરે હું ગયો, તુને૦ હા જી, આવી મળ્યો જમરાય, મુને૦ પુત્ર ગોરાણીને આપિયો, તુને૦ હા જી, પછે થયા વિદાય, મુને૦ આપણ તે દહાડાના જુદા પડ્યા, તુને૦ હા જી, ફરીને મળિયા આજ, મુને૦ તમ પાસે અમો વિદ્યા શીખતા, તુને૦ હું મોટો કીધો, મહારાજ. મુને૦

વલણ

મહારાજ લાજ નિજ દાસની, વધારો છો શ્રીહરિ
પછી દારિદ્ર્ય ખોવા દાસનું સૌભ્ય દર્શિ નાથે કરી.

(સુદામાચરિત)

ઇઘા (ચોપાઈ)

શામળ

વાડ થઈને ચિભડાં ગળે, સોંધી વસ્તુ ક્યાંથી મળે?
ખળું ખાતું હોય જો અન્ન, તો જીવે નહિ એકે જંન. ૧
કલ્યાણ જો કેરી ખાય, તેનો ચોર ન પેઢા થાય;
નવાણ પીતું હોયે નીર, જીવજંતુ ક્યમ ધરે શરીર. ૨
મા મારે પય પીતાં બાળ, સત્યવાદી જો બોલે આળ;
રાજા થઈને લૂટી લેય, પ્રજા કોણ આગળ જઈ કહેય. ૩
રામ જપંતા નક્કે જશો, કહો કલ્યાણ જ કોનું થશો;
પિતા પુત્રીશું રમશો જાર, તે વાતનો કો પ્રીછે પાર. ૪
ગંગા નહાતાં પાપી થશો, વેદવચન કેમ સાચાં હશો;
વાહાર ત્યાંથી આવે ધાડ, તો પછી ક્યાંની કરશું આડ. ૫
મેઘ વરસંતા પથ્થર પડે, તેનો વાંક કોને શિર ચડે;
ધણીને વિખ હે ઘરની નાર, કોણ સાચવે તેણો ઠાર. ૬
પુષ્પહાર થઈ વળગે સાપ, ત્યાં તે કોણ જાળવશે આપ;
અમૃત જાણી આપે પીજાએ, વિખ થાય દોષ કોને દીજાએ. ૭
કુંડળ કરડી ખાએ કાન, કોણ આગળ જઈ કરિયે જાણ;
ચંદન જાણી ધરીએ આપ, થાય અભિન તો પુરણ પાપ. ૮

(નંદબત્રીસી)

સાંભળ રે તું સજની

દ્વારામ

‘સાંભળ રે તું સજની! મારી, રજની ક્યાં રમી આવી જુ?
પરસેવો તને ક્યાં વળ્યો? તારી ભમ્મર ક્યાં ભીંજાણી?
સાચું બોલો જુ!’

‘વનમાં હું તો ભૂલી પડી ને અતિશે મૂંજાણી જુ;
પરસેવો મને ત્યાં વળ્યો મારી ભમ્મર ત્યાં ભીંજાણી,
સાંભળ સજની જુ!’

‘કાલ મેં તારી વેણ ગુંથી’તી છૂટી ક્યાં વિખરાણી જુ?
એવડી ઉતાવળ શી પડી છે કે જૂલડી નવ બંધાણી?
સાચું બોલો જુ!’

‘કાળો તે ભમરો શિર પર બેઠો, ઉરાડતાં સેર છૂટી જુ,
જ્યમત્યમ કરીને બાંધતાં વચમાંથી નાડી તૂટી,
સાંભળ સજની જુ!’

‘આ ચોળી અતલસની પહેરી, સહિયરે વખાણી જુ;
ચોળીની કસ ક્યાં તૂટી? તું આવડી ક્યાં ચોળાણી?
સાચું બોલો જુ!’

‘હૈયું મારું દુખવા આવ્યું, વાએ કરીને કાઘ્યું જુ,
પીડા ટાળવા કારણો મેં કણે કરીને દાખ્યું.
સાંભળ સજની જુ!’

‘આવડાં પુષ્પ ક્યાંથી વાટે તુજને કોણે આપ્યાં જુ?
એવો રંગરસિયો કોણ મળિયો? પ્રેમે કરીને થાપ્યાં.
સાચું બોલો જુ!’

‘ચૂરજકળાએ હું જતી હુતી, વાટે મળ્યા વનમાળી જી,
સમ ખાઈને મુને તેણે આખ્યાં, તેની પ્રતિજ્ઞા પાળી.
સાંભળ સજની જી!’

‘અવળો ચણિયો કેમ પહેર્યો છે? જેમતેમ વીંટી સાડી જી,
સજક થઈને સુંદરી! હાવાં વસ્ત્ર પહેરોની વાળી.
સાચું બોલો જી!’

‘સાથ ના સહિયરે કીધો, ઉતાવળી વેગે ચાલી જી,
અવળો ચણિયો પહેરી દીધો, હવે વસ્ત્ર પહેરીશું વાળી.
સાંભળ સજની જી!’

‘નીકળી હતી તું સૌથી પહેલી સાથ અમારો મેલી જી,
પછવાડેથી ક્યાંથી વહેલી જઈને તું બેઠી?
સાચું બોલો જી!’

‘નીકળી હતી હું સૌથી પહેલી સાથ સહિયરનો મેલી જી,
વાટે હું ભૂલી પડી ગઈ, ત્યાં જઈ બેઠી વહેલી.
સાંભળ સજની જી!’

‘કસ્તૂરી અંગે બ્લેકે છે, આ વનમાં કોણ આવે જી?
સર્વ શરીરે તારે બ્યાપી રહી છે તે ક્યમ જાયે ઢાંકી?
સાચું બોલો જી!’

‘મૃગશાલ્યાએ મૃગલો બેઠો તેને મેં જઈ જાલ્યો જી,
તેની વાસના મારા અંતરમાં પેઠી, તે નથી રહેતી ઢાંકી.
સાંભળ સજની જી!’

‘અધર દંત બેઠા દીસે છે, છાતીએ નખ વાગ્યા જી,
તારુણી! તારા તનડામાં પેસી કામબાળ ક્યાં વાગ્યાં?
સાચું બોલો જી!’

‘મધુરા વાયક પોપટ બોલ્યો, તેને મેં જઈ જાયો જ,
ચંચલ ચાંચ ભરીને નાઠો, તત્કાણ ત્યાંથી છૂટ્યો.
સાંભળ સજની જા!’

‘શ્યામસુંદર તને મળ્યા દીસે છે તે અંગે તું પસરાઈ જ,
જે જે પૂછું તેના ઉત્તર આપે એ બધી તુજ ચતુરાઈ!
સાચું બોલો જા!’

‘જે વાટે હરિ મળિયા હોય તે વાટે નવ જાઉ જ,
આ વાટે હરિ મળિયા હોય તો કહો તેવા સમ ખાઉ.
સાંભળ સજની જા!’

‘મારે એવી પ્રતિશા જે પરપુરુષ ભાઈબાપ જ,
દાસ દ્વારા સ્વામીને ભજતાં ભવની ભાવટ જાય.
સાંભળ સજની જા.’

વીજળીના ચમકારે

ગંગાસતી

મેરુ તો ડગે જેનાં મન ના ડગે, મરને ભાંગી પડે બ્રહ્માંડજી;
વિપત્તિ પડે તોય વણસે નહીં, સોઈ હરિજનનાં પ્રમાણજી.
ચિત્તની વૃત્તિ જેની સદાય નિરમળ,
ને કોઈની કરે નહિ આશજી;
દાન દેવે પણ રહે અજાચી
રાખે વચનમાં વિશ્વાસ રે જી – મેરુ૦
હરખ ને શોકની આવે નહિ હેડકી,
આઠ પહોર રહે આનંદજી,
નિત્ય રે નાચે સત્સંગમાં ને
તોડે માયા કેરા ફંદજી – મેરુ૦
તન મન ધન જેણો પ્રભુને સમર્થ્યા,
તે નામ નિજારી નર ને નારજી,
એકાંતે બેસીને આરાધના માંડે તો,
અલખ પધારે એને દ્વારજી – મેરુ૦
સતગુરુ વચનમાં શૂરા થઈ ચાલે,
શીશ તો કર્યા કુરબાન રે,
સંકલપ વિકલપ એકે નહિ ઉરમાં,
જેણો મેલ્યાં અંતરનાં માન રે – મેરુ૦
સંગત કરો તો તમે એવાની કરજો,
જે ભજનમાં રહે ભરપુરજી,
ગંગાસતી એમ બોલિયાં,
જેને નેણ તે વરસે ઝાંઝાં નૂરજી – મેરુ૦
ભગતિ કરો તો એવી રીતે કરજો પાનબાઈ!
રાખજો વચનનુંમાં વિશ્વાસ રે,
ગંગાસતી એમ બોલિયાં
તમે થાજો સતગુરુજીના દાસ રે – મેરુ૦

મૂળ રે વિનાનું રવિદાસ

મૂળ રે વિનાનું કાયા જાડવું રે જ
એજ એને પડતાં ન લાગે વાર... મૂળ રે૦

એને પ્રેમનાં પાણીડાં સિંચાવજો,
એની મૂરત સૂરત પાણિયાર... મૂળ રે૦

એને સતનાં તે ખાતર પુરાવજો,
એની પાલ્યું પહોંચી પિયાની પાસ... મૂળ રે૦

એને શીલ ને સંતોષ બે ફળ હુવાં જ,
એ જ એ તો અમર ફળ કહેવાય... મૂળ રે૦

કહે રે રવિ ગુરુ ભાણને પ્રતાપે,
એ જ પ્રભુને ભજો તો ભવ પાર રે... મૂળ રે૦

અંધેરી ને ગંડુ રાજા દલપત્રામ

પૂરી એક અંધેરી ને ગંડુ રાજા,
ટકે શેર ભાજ ને ટકે શેર ખાજાં;
બધી ચીજ વેચાય ત્યાં ભાવ એકે,
કદી સારી બૂરી ન વેચે વિવેકે.

ત્યાં જઈ ચઢ્યા બે ગુરુ એક ચેલો,
ગયો ગામમાં માગવા શિષ્ય પેલો;
લીધી સુખડી હાટથી આપી આટો,
ગુરુ પાસ જઈને કહે, ‘ખૂબ ખાટચો.’

ગુરુજી કહે, ‘રાત રહેવું ન આંહી,
સહુ એક ભાવે ખપે ચીજ જ્યાંહી;
હશે ચોરને શાહનો ન્યાય એકે,
નહીં હોય શિક્ષા ગુનાની વિવેકે.

ન એ વસ્તીમાં એક વાસો વસીજે,
ચલો સદ્ગ ચેલા જવું ગામ બીજે.’
કહે શિષ્ય, ‘ખાવા પીવા ખૂબ આંહી,
તજ તેહ હું તો ન આવીશ ક્યાંહી.’

ગુરુએ બહુ બોધ દીધો જ ખાસો,
‘નહીં યોગ્ય આંહી રહ્યે રાતવાસો.’
ન માની કશી વાત તે શિષ્ય જ્યારે,
ગુરુજી તજને ગયા ગામ ત્યારે.

રહ્યા શિષ્યજી તો ત્યાં દિન જાળા,
બહુ ખાઈપીને થયા ખૂબ તાજા;
પછીથી થયા તેહના હાલ કેવા,
કહું છું હવે હું સુણો સદ્ગ તેવા.

તસ્કર ખાતર પાડવા, ગયા વણિકને દ્વાર,
તહાં ભીત તૂટી પડી, ચોર દબાયા ચાર,
માત પ્રભાતે ચોરની, ગઈ નૃપને ફરિયાદ;
શૂળી ઠરાવી શોઠને, ડોશીની સૂણી દાદ.

‘એવું ઘર કેવું ચાહું, ખૂન થયાં તે ઠાર;
રાતે ખાતર ખોદતાં, ચોર દબાયા ચાર!
વણિક કહે, ‘કઢિયા તણો એમાં વાંક અપાર;
ખરેખરી એમાં નથી, મારો ખોડ લગાર.’

કઢિયાને શૂળી ઠરી, વણિક બચ્યો તે વાર;
ચૂક ગારો કરનારની, કઢિયે કરી ઉચ્ચાર.

ગારો કરનાર કહે, ‘પાણી થયું વિશેષ;
એ તો ચૂક પખાલીની, મારી ચૂક ન લેશ.’

પુરપતિ કહે પખાલીને, ‘જો તું શૂળીએ જાય,
આજ પછી આ ગામમાં, એવા ગુના ન થાય.’
‘મુલ્લાં નીસર્યા મારગે, મેં જોયું તે દિશા;
પાણી અધિક તેથી પડયું, રાજા છાંડો રીસ.’

મુલ્લાંજને મારવા, કરી એવો નિરધાર;
શૂળી પાસે લઈ ગયા, મુલ્લાંને તે વાર.
ફળ જાંદું શૂળી તણું, મુલ્લાં પાતળે અંગ;
એવી હકીકત ચાકરે, જઈ કહી ભૂપ પ્રસંગ.

ભૂપ કહે, ‘શું હરઘડી આવી પૂછો કોઈ;
શોધી ચઢાવો શૂળીએ, જાડા નરને જોઈ.’
જોતાં જોતાં એ જડયો, જોગી જાડે અંગ;
બહુ દિન ખાઈને બન્યો, રાતે માતે રંગ

શિષ્ય મુદ્દત મારી ગયો ગુરુ પાસે પસ્તાય;
ગુરુએ આવી ઉગારિયો, અદ્ભુત કરી ઉપાય.
જોગી શૂળી પાસ જઈ કહે, ‘ભૂપ સુણ કાન,
આ અવસર શૂળીએ ચઢે, વેગે મળે વિમાન.’

ચેલો બોલ્યો, ‘હું ચઢું’ ને ગુરુ કહે, ‘હું આપ;’
અધિપતિ કહે, ‘ચઢીએ અમો, પૂરણ મળે પ્રતાપ.’
ગુરુ ચેલાને ગામથી, પહોંચાડ્યા ગાઉ પાંચ.
રાજા શૂળી પર રહ્યો, અંગે વેઠી આંચ.
જહાં ભણેલ ન ભૂપતિ, નીપજે એવો ન્યાય;
દેશસુધારાની તહાં, આશા શી રખાય?

નવ કરશો કોઈ શોક

વીર કવિ નર્મદ

નવ કરશો કોઈ શોક, રસિકડાં,	– ટેકો
યથાશક્તિ રસપાન કરાવ્યું, સેવા કીધી બનતી.	રસિકડાં
પ્રેમી અંશને રુદ્ધન આવશો, શાઠ હરખાશો મનથી.	રસિકડાં
મર્મ ન સમજે બકે શાંખ શાઠ, વાંકું ભાણે બહુ પણથી.	રસિકડાં
એક પીડમાં બીજી ચીડથી, જળશો જીવ અગનથી.	રસિકડાં
હતો દુષ્યિયો થયો સુષ્યિયો, સમજ્યો છૂટ્યો રણથી.	રસિકડાં
મૂઓ હું તમો પણ વળી મરશો, મુક્ત થશો જગતમથી.	રસિકડાં
હરિકૃપાથી મમ લેખચિત્રથી, જીવતો છઉં હું દમથી.	રસિકડાં
વીર સત્ય ને રસિક ટેકીપણું, અરિ પણ ગાશો દ્વિલથી.	રસિકડાં
જુદાઈ દુઃખ તે નથી જ જવાનું, જાયે માત્ર મરણથી.	રસિકડાં
મરણ પ્રેમીને ખચીત મોહું છે, દુઃખ વધે જ રુદ્ધનથી.	રસિકડાં
જગતનીમ છે જનમ મરણનો, દઢ રહેજો હિંમતથી.	રસિકડાં
મને વિસારી રામ સમરજો, સુખી થાશો એ લતથી.	રસિકડાં

ગુજરે જે (ગઝલ)

બાળાશંકર કંથારિયા

ગુજરે જે શિરે તારે જગતનો નાથ તે સહેજે,
ગણ્યું જે ખારું ખારાએ અતિ ખારું ગણી લેજે.

દુનિયાની જૂઠી વાણી વિષે જો દુઃખ વાસે છે,
જરાયે અંતરે આનંદ ના ઓછો થવા દેજે.

કચેરી માંહી કાળજીનો નથી હિસાબ કોડીનો,
જગતકાળ બનીને તું વહોરી ના પીડા લેજે.

જગતના કાચના યંત્રે ખરી વસ્તુ નહીં ભાસે,
ન સારા કે નઠારાની જરાયે સંગતે રૂહેજે.

રહેજે શાંતિ સંતોષે સધાયે નિર્મળે ચિત્તે
દિલે જે દુઃખ કે આનંદ કોઈને નહીં ફૂહેજે.

વસે છે કોધ વૈરી ચિત્તમાં તેને તજ દેજે,
ઘડી જાયે ભલાઈની મહાલક્ષ્મી ગણી લેજે.

રહે ઉન્મત સ્વાનંદે ખરું એ સુખ માની લે,
પીએ તો શ્રીપ્રભુના પ્રેમનો ખાલો ભરી લેજે.

કદુ વાણી સુણે જો કોઈની, વાણી મીઠી ફૂહેજે,
પરાઈ મૂર્ખતા કાજે મુખે ના જેર તું લેજે.

અરે પ્રારબ્ધ તો ઘેલું રહે છે દૂર માગે તો,
ન માગે ઢોડતું આવે ન વિશ્વાસે કદી રૂહેજે.

અહો શું પ્રેમમાં રાચે નહીં ત્યાં સત્ય પામે તું?
અરે તું બેવજાઈથી ચડે નિંદા તણે નેજે.

લહે છે સત્ય જે સંસાર તેનાથી પરો રૂહેજે,
અરે એ કીમિયાની જો મજા છે તે પછી કુહેજે.

વફાઈ તો નથી આખી દુનિયામાં જરા દીઠી,
વફાદારી બતાવા ત્યાં નહીં કોઈ પળે જાજે.

રહી નિર્મોહી શાંતિથી રહે એ સુખ મોટું છે,
જગત બાળગરીનાં તું બધાં છલબલ જવા દેજે.

પ્રભુના નામનાં પુષ્પો પરોવી કાવ્યમાળા તું,
પ્રભુની ઘારી શ્રીવામાં પહેરાવી પ્રીતે દેજે.

કવિરાજ થયો શી છે પછી પીડા તને કાંઈ?
નિજાનંદે હમેશાં બાલ મસ્તીમાં મજા લેજે.

અમર આશા
મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદી

કહીં લાખો નિરાશામાં, અમર આશા છુપાઈ છે;
ખણ્ણ ખંજર સનમનામાં, રહમ ઊંડી લપાઈ છે. - કહીં.

જુદાઈ જિંદગીભરની, કરી રો રો બધી કાઢી;
રહી ગઈ વસ્લની આશા, અગર ગરદન કપાઈ છે. - કહીં.

ઘડી ના વસ્લની આવી, સનમ પણ છેતરી ચાલી;
હજારો રાત વાતોમાં, ગમાવી એ કમાઈ છે. - કહીં.

જખમ દુનિયા જબાનોના, મુસીબત ખોઝનાં ખંજર;
કતલમાંયે કદમબોશી, ઉપર કયામત ખુદાઈ છે. - કહીં.

શમા પર જાય પરવાના, મરે શીરીં ઉપર ફરહાદ;
અગમ ગમની ખરાબીમાં, મજેદારી લૂંયાઈ છે. - કહીં.

ફના કરવું ફના થાવું, ફનામાં શાહુ સમાઈ છે;
મરીને જીવવાનો મંત્ર, દિલબરની દુહાઈ છે. - કહીં.

જહરનું નામ લે શોધી, તુરત પી લે ખુશીથી તું;
સનમના હાથની છેલ્લી, હકીકતની રફાઈ છે. - કહીં.

સદા દિલના તડપવામાં, સનમની રાહ રોશન છે;
તડપતે તૂટતાં અંદર, ખડી માશૂક સાંઈ છે. - કહીં.

ચમનમાં આવીને ઊભો, ગુલો પર આફરીં થઈ તું;
ગુલોના ખારથી બચતાં, બદનગુલને નવાઈ છે. - કહીં.

હજારો ઓલિયા મુરશિદ, ગયા માશૂકમાં રૂબી;
ન રૂબ્યા તે મૂંઆ એવી કલામો સખ્ત ગાઈ છે. - કહીં.

પ્રાર્થના
નરસિંહરાવ હિવેટિયા

મંગલ મન્દિર ખોલો,
દ્યામય! મંગલ મન્દિર ખોલો!
જવનવન અતિ વેગે વટાવ્યું,
દ્વાર ઉભો શિશુ ભોળો;
તિમિર ગયું ને જ્યોતિ પ્રકાશ્યો,
શિશુને ઉરમાં લ્યો, લ્યો,
દ્યામય! મંગલ મન્દિર ખોલો!
નામ મધુર તમ રટ્યો નિરન્તર,
શિશુ સહ પ્રેમ બોલો;
દિવ્યતૃપ્તાતુર આવ્યો બાલક,
પ્રેમે અમીરસ ઢોળો,
દ્યામય! મંગલ મન્દિર ખોલો!

(સ્મરણસંહિતા)

સાગર અને શશી

કણ્ઠ

આજ, મહારાજ! જલ પર ઉદ્ય જોઈને
 ચન્દ્રનો, હૃદયમાં હર્ષ જામે.
 સ્નેહઘન, કુસુમવન વિમલ પરિમલ ગહન,
 નિજ ગગન માંહીં ઉત્કર્ષ પામે;
 પિતા! કાલના સર્વ સંતાપ શામે!
 નવલ રસ ધવલ તવ નેત્ર સામે,
 પિતા! કાલના સર્વ સંતાપ શામે!
 જલધિજલદલ ઉપર દામિની દમકતી
 યામિની બોમસર માંહી સરતી;
 કામિની કોકિલા કેલિ ફૂજન કરે,
 સાગરે ભાસતી ભવ્ય ભરતી;
 પિતા! સૃષ્ટિ સારી સમુલ્લાસ ધરતી!
 તરલ તરણી સમી સરલ તરતી,
 પિતા! સૃષ્ટિ સારી સમુલ્લાસ ધરતી!

આપની યાદી

કલાપી

જ્યાં જ્યાં નજર મહારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની;
 આંસુ મહીં એ આંખથી યાદી જરે છે આપની!
 માશૂકોના ગાલની લાલી મહીં લાલી, અને
 જ્યાં જ્યાં ચમન જ્યાં જ્યાં ગુલો ત્યાં ત્યાં નિશાની આપની!
 જોઉં અહીં ત્યાં આવતી દરિયાવની મીઠી લહર,
 તેની ઉપર ચાલી રહી નાજુક સવારી આપની!

તારા ઉપર તારા તણાં જૂમી રહ્યાં જે જૂમખાં,
તે યાદ આપે આંખને ગોબી કચેરી આપની!

આ ખૂનને ચરખે અને રાતે હમારી ગોદમાં,
આ દમબદમ બોલી રહી જીણી સિતારી આપની!

આકાશથી વર્ષાવતા છો ખંજરો દુશ્મન બધા;
યાદી બનીને ઘાલ ખેંચાઈ રહી છે આપની!

દેખી બૂરાઈ ના ડરું હું, શી ફિકર છે પાપની?
ઘોવા બૂરાઈને બંધે ગંગા વહે છે આપની!

થારું સિતમથી હોય જ્યાં ના કોઈ ક્યાં એ આશના:
તાજી બની ત્યાં ત્યાં ચડે પેલી શરાબી આપની!

જ્યાં જ્યાં મિલાવે હાથ યારો ત્યાં મિલાવી હાથને,
અહેશાનમાં દિલ જૂકતું, રહેમત ખડી ત્યાં આપની!

ખારું તજીને ખાર કોઈ આદરે છેલ્લી સફર :
ઘોવાઈ યાદી ત્યાં રડાવે છે જૂદાઈ આપની!

રોઉં ન કાં એ રાહમાં બાકી રહીને એકલો?
આશકોના રાહની જે રાહદારી આપની!

જૂનું નવું જાણું અને રોઉં હસું તે તે બધું :
જૂની નવી ના કાંઈ તાજી એક યાદી આપની!

ભૂલી જવાતી છો બધી લાખો કિતાબો સામટી :
જોયું ન જોયું છો બને જો એક યાદી આપની!

કિસ્મત કરાવે ભૂલ તે ભૂલો કરી નાખું બધી;
છે આખરે તો એકલી ને એ જ યાદી આપની!

વધામણી

બ. ક. ઠાકોર

વાલા મહારા, નિશાદિન હવે થાય જંખા તહમારી,
આવો આપો પરિચિત પ્રતીતી બધી ચિતહારી
દૈવ જાણો જલ ગહનમાં જેંચિ લીધી હતી તે
આણી સ્હેજે તટ પર ફરીને મહને છોળ ઠેલે,
ને આવી તો પણ નવ લહું ક્યાં ગઈ'તી શિ આવી,
જવાદોરી ત્રુટિ ન ગઈ તેથી રહું શીષ નામી.
ને સંસ્કારો ગત ભવ તણા તે કની સર્વ, વાલા,
જાણું સાચા, તદપિ અવ તો સ્વખ જેવા જ ઠાલા :
માટે આવો, કર અધરની સધ્ય સાક્ષી પુરાવો,
મીઠા સ્પર્શો, પ્રણાયિ નયનો, અમૃતાલાપ લાવો.
બીજું, વાલા; શિર ધરિ જિહાં ‘ભાર લાગે શું?’ ફુલેતા,
ત્યાં સૂતેલું વજન નવું વીતી ઋતૂ એક વ્હેતાં;
ગોરું ચૂસે સતત ચુચુષે અંગુઢો પદ્મ જેવો,
આવી જોઈ, દયિત, ઉચરો લોચને કોણ જેવો?

હરિનાં દર્શન

કવિ ન્હાનાલાલ

મહારાં નયણાંની આળસ રે, ન નીરખ્યા હરિને જરી :
એક મટકું ન માંડચું રે, ન ઠરિયાં ઝાંખી કરી.

શોકમોહના અજિન રે તપે, તહેમાં તપ્ત થયાં :
નથી દેવનાં દર્શન રે કીધાં, તહેમાં રક્ત રહ્યાં.

પ્રભુ સઘળે વિરાજે રે, સૃજનમાં સભર ભર્યાઃ
નથી અણુ પણ ખાલી રે, ચરાચરમાં ઊભર્યા.

નાથ ગગનના જેવા રે, સદા મહને છાઈ રહે :
નાથ વાયુની પેઠે રે સદા મુજ ઉરમાં વહે.

જરા ઊઘડે આંખલડી રે, તો સન્મુખ તેહ તદા :
બ્રહ્મ બ્રહ્માંડ અળગાં રે ઘડી યે ન થાય કદા.

પણ પૃથ્વીના પડળો રે, શી ગમ તહેને ચેતનની?
જવે સો વર્ષ ઘુવડ રે, શી ગમ તહો યે કંઈ દિનની

સ્વામી સાગર સરીખા રે, નજરમાં ન માય કદી :
જભ થાકીને વિરમે રે 'વિરાટ' 'વિરાટ' વદી.

પેલાં દિવ્ય લોચનિયાં રે પ્રભુ કૃષારે ઊઘડશો?
આવાં ઘોર અંધારાં રે પ્રભુ! કૃષારે ઊતરશો?

નાથ! એટલી અરજી રે, ઉપાડો જડપડદા :
નેનાં! નીરખો ઊંઠેંદું રે, હરિવર દરસે સદા.

આંખ! આળસ છાંડો રે, ઠરો એક ઝાંખી કરી :
એક મટકું તો માંડો રે, હદ્ય ભરી નીરખો હરિ.

આતમરામ

રામનારાયણ વિ. પાઠક ‘શેષ’

હજ્યે ન જાગો મારો આતમરામ! (૨)
 સમુંદર ઘુઘવે છે દૂર, વાયુ સૂસવે ગાંડોતૂર!
 સમજું ના ભરતી કે આવે છે તુજ્ઞાન...   હજ્યે૦
 સઢ સંધા ફડફડે, દોર ધિંગા કડકડે!
 હાજર સૌ ટંડેલ એક મારાં સૂનાં છે સુકાન!
 મારાં સૂનાં છે સુકાન!   હજ્યે૦
 વહાણ રાખું નાંગરેલું, વેપાર શી રીતે ખેડું?
 સવાયા થાશો કે જાશો મારા મૂળગાય દામ! હજ્યે૦
 હવે તો થાય છે મોડું વીનવું હું પાયે પડું,
 મારે તો થાવા બેઠો છે ફેરો આ નકામ!
 મારો ફેરો આ નકામ!...
 જાગોજી જાગોજી મારા આતમરામ!
 હાલા આતમરામ!

હંકારી જા

સુનદરમ્ય

મારી બંસીમાં બોલ બે વગાડી તું જા,
 મારી વીજાની વાણી જગાડી તું જા.
 જંજાનાં જાંઝરને પહેરી પધાર પિયા,
 કાનનાં કમાડ મારાં ઢંઢોળી જા,
 પોઢેલી પાંપણના પડદા ઉપાડી જરા,
 સાનેરી સોણલું બતાડી તું જા. મારી૦
 સૂની સરિતાને તીર પહેરી પીતાંબરી,
 દિલનો દડૂલો રમાડી તું જા,

ભૂખી શબરીનાં બોર બેએક આરોંદી,
 જનમભૂખીને જમાડી તું જા. મારી૦
 ઘાટે બંધાણી મારી હોડી વણોડી જા,
 સાગરની સેરે ઉતારી તું જા,
 મનના માલિક તારી મોજના હવેસે
 ફાવે ત્યાં એને હંકારી તું જા. મારી૦

ભોમિયા વિના

ઉમાશંકર જોશી

ભોમિયા વિના મારે ભમવા'તા કુંગરા,
 જંગલની કુંજ કુંજ જોવી હતી;
 જોવી'તી કોતરો ને જોવી'તી કંદરા,
 રોતાં ઝરણાંની આંખ લહોવી હતી.

સૂના સરવરિયાની સોનેરી પાળે
 હંસોની હાર મારે ગણવી હતી;
 ડાળે જૂલંત કોક કોકિલાને માળે
 અંતરની વેદના વણવી હતી.

એકલા આકાશ તળે ઊભીને એકલો
 પડઘા ઉરબોલના જીલવા ગયો;
 વેરાયા બોલ મારા, ફેલાયા આભમાં,
 એકલો અટૂલો ઝાંખો પડ્યો.

આખો અવતર મારે ભમવા કુંગરિયા,
 જંગલની કુંજ કુંજ જોવી ફરી;
 ભોમિયા ભૂલે એવી ભમવી રે કંદરા,
 અંતરની આંખડી લહોવી જરી.

છેલ્લો કટોરો

અવેરચંદ મેઘાણી

(ગોળમેજુ પરિષદમાં જતી વેળા ગાંધીજીને!]

છેલ્લો કટોરો જેરનો આ : પી જજો, બાપુ!
 સાગર પીનારા! અંજલિ નવ ઢોળજો, બાપુ!
 અણખૂટ વિશ્વાસે વહું જીવન તમારું
 ધૂર્તો-દગ્લાભાજો થકી પડિયું પનારું :
 શત્રુ તણા ખોળે ઢળી સુખથી સૂનારું :
 આ આખરી ઓશીકડે શિર સૌંપવું, બાપુ!
 કાપે ભલે ગર્દન : રિપુ-મન માપવું, બાપુ!
 સુર-અસુરના આ નવયુગી ઉદ્ઘિ-વલોણે,
 શી છે ગતાગમ રતના કામી જનોને?
 તું વિના, શંભુ! કોણ પીશે જેર દોણો!
 હૈયા લગી ગળવા ગરલ ઝટ જાઓ રે, બાપુ!
 આ સૌભ્ય-રૌદ્ર! કરાલ કોમલ જાઓ, બાપુ!
 કહેશે જગત : જોગી તણા શું જોગ ખૂટ્યા?
 દરિયા ગયા શોષાઈ? શું ઘન નીર ખૂટ્યા?
 શું આભ સૂરજ-ચંદ્રમાનાં તેલ ખૂટ્યા?
 દેખી અમારાં દુઃખ નવ અટકી જજો, બાપુ!
 સહિયું ઘણું, સહીશું વધુ નવ થડકજો, બાપુ!
 ચાબૂક, જપ્તી, દંડ, ઠંડા મારના,
 જીવતાં કબ્રસ્તાન કારાગારનાં,
 થોડાઘણા છંટકાવ ગોળીબારના—
 એ તે બધાંય જરી ગયાં, કોઠે પડ્યાં, બાપુ!
 ફૂલ સમાં અમ હૈડાં તમે લોઢે ઘડ્યાં, બાપુ!
 શું થયું — ત્યાંથી ઢીંગલુ લાવો ન લાવો!
 બોસા દઈશું — ભલે ખાલી હાથ આવો!
 રોપશું તારે કંઠ રસબસતી ભુજાઓ!

દુનિયા તણે મોંએ જરી જઈ આવજે, બાપુ!
 હમદર્દિના સંદેશાડા દઈ આવો, બાપુ!
 જગ મારશે મેણાં; ન આવ્યો આત્મજાની!
 ના'વ્યો ગુમાની – પોલ પોતાની પિછાની!
 જગપ્રેમી જોયો! દાડ દુનિયાની ન જાણી!
 આજાર માનવ-જાત આકુલ થઈ રહી, બાપુ!
 તારી તબીબી કાજ એ તલખી રહી, બાપુ!
 જા, બાપ! માતા આખલાને નાથવાને,
 જા વિશ્વહત્યા ઉપરે જળ છાંટવાને,
 જા સાત સાગર પાર સેતુ બાંધવાને—
 ઘનઘોર વનની વાટને અજવાળતો, બાપુ!
 વિકરાળ કેસરિયાળને પંપાળતો, બાપુ!
 ચાલ્યો જજે! તુજ ભોમિયો ભગવાન છે, બાપુ!
 છેલ્લો કટોરો ઝેરનો પી આવજે, બાપુ!

પ્રાર્થના
સ્નેહરશિમ

મારી નાવ કરે કો પાર?

કાળાં ભમ્મર જેવાં પાણી,
જુગ જુગ સંચિત રે! અંધાર;
સૂર્યચન્દ્ર નહિ, નહિ નભજ્યોતિ,
રાત દિવસ નહિ સાંજસવાર!
મારી નાવ કરે કો પાર?

ભાવિના નહિ પ્રેરક વાયુ,
ભૂત તણો દાબે ઓથાર;
અધૃતી દીવાદંડી પર,
ખાતી આશા મોતપછાડ!
મારી નાવ કરે કો પાર?

નથી હીરા, નથી માણેક, મેતી,
કનક તણો નથી એમાં ભાર;
ભગ્ન સ્વભના ખંડિત ટુકડા
તારી કોણ ઉતારે પાર?
મારી નાવ કરે કો પાર?

ભરતી
કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી

સહસ્ર શત ઘોડલાં અગમ પ્રાન્તથી નીકળ્યાં,
અફાટ જલધિ પરે અદમ પાણીપન્થાં ચડ્યાં;
હણો હણહણો: વિતાન, જગ, દિવ્યજો ધૂજતાં,
ઉરે ધવલ ફેન શી વિખર કેશવાળી છા!

ત્રિભંગ કરી ડેકના, સકળ ચાસ ભેગા કરી,
ઉછાળી નવ ઢેહ અશ્વ ધમતા પડી ઉપડી;
દિશા સકળમાં ભમી, ક્ષિતિજ-હાથ તાળી દઈ,
પડત પડછંદ વિશ્વભર ડાબલા ઉચ્ચરી,

કરાલ થર ભેખડે, જગતકાંઠે કારમા,
પછાડી મદમસ્ત ધીંક : શિર રક્તનાં વારણાં;
ધસી જગત ખૂંદશો? અવનિ-આભ ભેગાં થશો?
ધડોધડ પડી - ખરી ગગનગુંબજો તૂટશો?
ઉરેય ભરતી ચડે, અદમ અશ્વ કૂદી રહે!
દિશાવિજ્ય કૂચનાં કદમ ગાજતાં ઉપડે!

જનની

દા. ખુ. બોટાંકર

મીઠાં મધુ ને મીઠા મેહુલા રે લોલ,
 એથી મીઠી તે મોરી માત રે,
 જનનીની જોડ સજિ! નહિ જરે રે લોલ.
 પ્રભુના એ પ્રેમ તણી પૂતળી રે લોલ,
 જગથી જુદેરી એની જત રે. જનનીની.
 અમીની ભરેલી એની આંખડી રે લોલ,
 વહાલનાં ભરેલાં એનાં વેણ રે. જનનીની.
 હાથ ગૂથેલ એના હીરના રે લોલ,
 હૈયું હેમંત કેરી હેલ રે, જનનીની.
 દેવોને દૂધ એનાં દોખલાં રે લોલ,
 શશીએ સિંચેલ એની સોડ્ય રે. જનનીની.
 જગનો આધાર એની આંગળી રે લોલ,
 કાળજામાં કેંક ભર્યા કોડ રે. જનનીની.
 ચિતાંક ચડેલ એનું ચાકડે રે લોલ,
 પળના બાંધેલ એના પ્રાણ રે. જનનીની.
 મૂંગી આશિષ ઉરે મલકતી રે લોલ,
 લેતાં ખૂટે ન એની લહાણ રે. જનનીની.
 ધરણીમાતાયે હશે ધુજતી રે લોલ,
 અચળા અચૂક એક માય રે. જનનીની.
 ગંગાનાં નીર તો વધે-ઘટે રે લોલ,
 સરખો એ પ્રેમનો પ્રવાહ રે. જનનીની.
 વરસે ઘડીક વ્યોમવાદળી રે લોલ,
 માડીનો મેઘ બારે માસ રે. જનનીની.
 ચળતી ચંદાની દીસે ચાંદની રે લાલ,
 એનો નહિ આથમે ઉજાસ રે.
 જનનીની જોડ સજિ! નહિ જરે રે લોલ.

એક જ દે -

હરિહર ભડુ

એક જ દે ચિનગારી, મહાનલ!

એક જ દે ચિનગારી.

ચકમક લોહું ઘસતાં ઘસતાં

ખરચી જિંદગી સારી;

જામગરીમાં તણખો ન પડચો,

ન ફળી મહેનત મારી,

મહાનલ એક જ દે ચિનગારી.

ચાંદો સળગ્યો, સૂરજ સળગ્યો,

સળગી આભ-અટારી;

ના સળગી એક સગડી મારી -

વાત વિપતની ભારી,

મહાનલ એક જ દે ચિનગારી

ઠંડીમાં મુજ કાયા થથરે,

ખૂટી ધીરજ મારી;

વિશાનલ! હું અધિક ન માગું -

માગું એક ચિનગારી,

મહાનલ એક જ દે ચિનગારી.

બીજું હું કાંઈ ન માગું

બાહરાયણ (ભાનુશંકર વ્યાસ)

બીજું હું કાંઈ ન માગું

આપને તારા અંતરનો એક તાર,

બીજું હું કાંઈ ન માગું:

સુણાજે આટલો આર્ત્ત તણો પોકાર

બીજું હું કાંઈ ન માગું.

તુંબડું મારું પડવું નકામું,

કોઈ જુએ નહીં એના સામું.

બાંધી તારા અંતરનો ત્યાં તાર,

પછી મારી ધૂન જગાવું :

સુણાજે આટલો આર્ત્ત તણો પોકાર,

બીજું હું કાંઈ ન માગું.

એકતારો મારો ગુજરો મીઠું,

દેખશે વિશ્વ રહ્યું જે અદીકું.

ગીતની રેલશે એક અખંડિત ધાર,

એમાં થઈ મસ્ત હું રાચું :

આપને તારા અંતરનો એક તાર,

બીજું હું કાંઈ ન માગું.

પ્રાર્થના

જ્યંતીલાલ આચાર્ય

મંદિર તારું વિશ્વ રૂપાળું, સુંદર સરજનહારા રે;
પળ પળ તારાં દર્શન થાયે, દેખે દેખનહારા રે!

નહિ પૂજારી, નહિ કોઈ દેવા, નહિ મંદિરને તાળાં રે!
નીલ ગગનમાં મહિમા ગાતા ચાંદો, સૂરજ, તારા રે.

વર્ણન કરતાં શોભા તારી થાક્યા કવિગણ ધીરા રે;
મંદિરમાં તું ક્યાં છુપાયો? શોધે બાળ અધીરાં રે.

રાખનાં રમકડાં

અવિનાશ બ્યાસ

રાખનાં રમકડાં

મહારા રામે રમતાં રાજ્યાં રે,
મૃત્યુલોકની માટી માથે માનવ કહીને ભાજ્યાં રે

... રાખનાં રમકડાં.

બોલે ડોલે રોજ રમકડાં, નિત નિત રમત્યું માંડે
આ મહારું, આ તહારું કહીને એકબીજાને ભાંડે રે.

... રાખનાં રમકડાં.

હે... કાચી માટીની કાયા માથે

માયા કેરા રંગ લગાયા (૨)

ઢીંગલા ઢીંગલીએ ઘર માંડચાં. ત્યાં તો વીંજણલા વીંજાયા રે!

... રાખનાં રમકડાં.

અંત અનંતનો તંત ન તૂટ્યો, ને રમત અધૂરી રહી,

તનડા ને મનડાની વાતો આવી તેવી ગઈ!

... રાખનાં રમકડાં.

મીઠા ઉજગરા

પ્રભુલાલ દ્વિવેદી

મીઠા લાગ્યા તે મને આજના ઉજગરા,
 જોતી'તી વહાલાની વાટ રે...
 અલબેલા કાજે ઉજગરા.

પગલે પગલે એના ભણકારા વાગતા,
 અંતરમાં અમથા ઉચાટ રે...
 અલબેલા કાજેં.

બાંધી મેં હોડ આજ નીંદરડી સાથે ત્યાં,
 વેરણ હીંડોળાખાટ રે...
 અલબેલા કાજેં.

ઘેરાતી આંખડીને દીધા સોગન મેં,
 મટકું માર્યું તો તારી વાત રે...
 અલબેલા કાજેં.

આજના તો જાગરણે આતમા જગાડ્યો.
 જાણે ઊભી હું ગંગાને ઘાટ રે...
 અલબેલા કાજેં.

મીઠા લાગ્યા તે મને આજના ઉજગરા.

મહારા વ્હાલા

દેશળજી પરમાર

સાંજને સોણલે રસિયોજ જોયા,
 જોતાં ચાલી જળધાર : મારા વ્હાલા
 પહેલે આંસુડે અંતર ઊઘડચું,
 છલકી હૈયાની છોળ : મારા વ્હાલા
 બીજે આંસુડે હથેલી લઈને
 ટચલી આંગળીએ લખું : મારા વ્હાલા
 ત્રીજે આંસુડે જીવણ ચીતરું,
 જીવણ ચીતર્યા ન જાય : મારા વ્હાલા
 ચોથે આંસુડે મુખદું હું માંડું,
 આછેરે લોચન નીર : મારા વ્હાલા
 પાંચમે આંસુડે આંખડી અરપું,
 કીકી કાજળ કેરી ધારું : મારા વ્હાલા
 છહું આંસુડે નાથજી નીરખું
 નેને પાથરિયા પ્રાણ : મારા વ્હાલા
 છેલ્લે આંસુડે અંતર રડિયું,
 તૂટી હૈયાની પાળ : મારા વ્હાલા.

કેવડિયાનો કાંટો

રાજેન્દ્ર શાહ

કેવડિયાનો કાંટો અમને વનવગડામાં વાગ્યો રે;
મૂઈ રે એની મ્હેક, કલેજે દવ ઝાંઝો લાગ્યો રે.

બાવળિયાની શૂળ હોય તો

ખણ્ણી કાઢીએ મૂળ,

કર-થોરના કાંટા અમને

કાંકરિયાળી ધૂળ;

આ તો અણાઈઠાના અંગે ખટકો જાલિમ જાગ્યો રે;

કેવડિયાનો કાંટો અમને વનવગડામાં વાગ્યો રે,

તાવ હોય જો કડો ટાઢિયો

કવાથ કુલડી ભરીએ,

વાંતરિયો વળગાડ હોય તો

ભૂવો કરી મંતરીએ;

રુંવે રુંવે પીડ જેની એ તો જડે નહિ કહીં ભાંગ્યો રે

કેવડિયાનો કાંટો અમને વનવગડામાં લાગ્યો રે.

અલ્લા બેલી!

સુંદરજી બેટાઈ

અલ્લા બેલી, અલ્લા બેલી,

જાવું જરૂર છે,

બંદર છો દૂર છે!

બેલી તારો બેલી તારો,

બેલી તારો તું જ છે,

બંદર છો દૂર છે!

ફંગોળે તોષાની તીખાતા વાયરા,

મુંઝાયે અંતરના હોયે જે કાયરા;

તારા હૈયામાં જો સાચી સબૂર છે,

છોને એ દૂર છે!
 આકાશી નૌકાને વીજ દેતી કાટકા,
 તારી નૌકાનેયે દેતી એ જાટકા;
 મધુદરિયો મસ્તીમાં છોને ચકચૂર છે;
 બંદર છો દૂર છે!
 આંખોના દીવા બુઝાવે આ રાતડી,
 ઘડકે ને ઘડકે જે છોટેરી છાતડી;
 તારી છાતીમાં જુદેરું કો શૂર છે
 છોને એ દૂર છે!
 અલ્લા બેલી, અલ્લા બેલી,
 જાવું જરૂર છે,
 બંદર છો દૂર છે!
 બેલી તારો બેલી તારો,
 બેલી તારો તું જ છે,
 બંદર છો દૂર છે!

ફરવા આવ્યો છું

નિરંજન ભગત

હું તો બસ ફરવા આવ્યો છું!
 હું ક્યાં એકે કામ તમારું કે મારું કરવા આવ્યો છું?
 અહીં પથ પર શી મધુર હવા
 ને ચહેરા ચમકે નવા નવા!
 -રે ચહું ન પાછો ઘેર જવા!
 હું ડગ સાત સુખે ભરવા અહીં સ્વખ મહીં સરવા આવ્યો છું!
 જાદુ એવો જાય જડી
 કે ચાહી શકું બે ચાર ઘડી
 ને ગાઈ શકું બે ચાર કડી
 તો ગીત પ્રેમનું આ પૃથ્વીના કણ્ઠપટે ધરવા આવ્યો છું!
 હું તો બસ ફરવા આવ્યો છું.

આજ અંધાર

પ્રહ્લાદ પારેખ

આજ અંધાર ખુશબોભર્યો લાગતો,
 આજ સૌરભ-ભરી રાત સારી;
 આજ આ શાલની મંજરી જરી જરી,
 પમરતી પાથરી દે પથારી. —આજ૦
 આજ ઓ પારથી ગંધને લાવતી,
 દિવ્ય કો સિંધુની લહરી લહરી;
 આજ આકાશથી તારલા માંહીથી.
 મુદ્દેકતી આવતી શી સુગંધી! —આજ૦
 કયાં, કયું પુષ્પ એવું ખીલ્યું, જેહના
 મઘમઘાટે નિશા આજ ભારી?
 ગાય ના કંઠ કો, તાર ના ઝણઝણો :
 કયાં થકી સૂર કેરી ફુવારી? —આજ૦
 હદ્ય આ વ્યગ્ર જે સૂર કાજે હતું
 હરિણ શું, તે મળ્યો આજ સૂર?
 ચિત જે નિત્ય આનંદને કલ્પતું,
 આવિયો તે થઈ સુરભિ-પૂર? —આજ૦

નિર્દોષ ને નિર્મળ આંખ તારી હરિશ્ચન્દ્ર ભણુ

નિર્દોષ ને નિર્મળ આંખ તારી
હતી હજુ યૌવનથી અજાણ,
કીધો હજુ સાસરવાસ કાલે,
શૃંગાર તે પૂર્ણ ચિતા મહીં કર્યો!

કૂણી હજુ દેહલતા ન પાંગારી,
કૌમાર આછું ઉઘડચું ન ઉઘડચું,
ઘેરી રહે જીવનચૂંદી જરી,
સરી પડી ત્યાં તુજ અંગથી એ!

સંસારના સાગરને કિનારે
ઉભા રહી અંજલિ એક લીધી,
ખારું મીઠું એ સમજી શકે ત્યાં
સરી પડ્યો પાય સમુદ્રની મહીં!

ઇઓ કાળ આવે, શિશિરોય આવે
પુષ્પ કૂળાં દવમાં પ્રજાળે;
સુકોમળી દેહકળી અરે અરે
વસંતની ફૂક મહીં ખરી પડી!

(સ્વભન્પ્રયાણ)

રાધાકૃષ્ણ
પ્રિયકાન્ત મહિયાર

આ નભ જૂક્યું તે કાનજી
ને ચાંદની તે રાધા રે.
આ સરવર જલ તે કાનજી
ને પોયણી તે રાધા રે.
આ બાગ ખીલ્યો તે કાનજી
ને લેરી જતી તે રાધા રે.
આ પર્વત શિખર કાનજી
ને કેડી ચડે તે રાધા રે.
આ ચાલ્યાં ચરણ તે કાનજી
ને પગલી પડે તે રાધા રે.
આ કેશ ગુંથ્યાં તે કાનજી
ને સેંથી પૂરી તે રાધા રે.
આ દીપ જલે તે કાનજી
ને આરતી તે રાધા રે.
આ લોચન મારાં કાનજી
ને નજ્રું જુએ એ રાધા રે!

વળાવી બા આવી

ઉશનસ્તુ

રજાઓ દિવાળી તણી થઈ પૂરી, ને ઘરમહીં
દહાડાઓ કેરી સ્ખલિત થઈ શાંતિ પ્રથમની,
વસેલાં ધંધાર્થે દૂરસુદૂર સંતાન નિજનાં
જવાનાં કાલે તો, જનકજનની ને ઘરતણાં
સદાનાં ગંગામાસ્વરૂપ ઘરડાં ફોઈ, સહુએ
લખાયેલો કર્મ વિરલ મિલને તે રજનીએ

નિહાળ્યો સૌ વચ્ચે નિયત કરી બેઠો નિજ જગા,
ઉવેખી એને સૌ જરઠ વળી વાતે સૂઈ ગયાં;

સવારે ભાભીનું ભર્યું ઘર લઈ ભાઈ ઉપડ્યા,
ગઈ અધી વસ્તી, ઘર થઈ ગયું શાંત સઘણું,
બપોરે બે ભાઈ અવર ઉપડ્યા લેઈ નિજની
નવોઢા ભાર્યાઓ પ્રિયવચનમંદસ્મિતવતી;
વળાવી બા આવી નિજ સકલ સંતાન કમશાઃ,
ગૃહવ્યાપી જોયો વિરહ, પડી બેસી પગથિયે.

થોડો વગડાનો શાસ જ્યંત પાઠક

થોડો વગડાનો શાસ મારા શાસમાં,
ખાડોનાં હાડ મારા પિડમાં ને
નાડીમાં નાનેરી નદીઓનાં નીર;
છાતીમાં બુલબુલનો માળો ને
આંગળીમાં આદિવાસીનું તીણું તીર;
રોમ મારાં ફરકે છે ઘાસમાં,
થોડો વગડાનો શાસ મારા શાસમાં.
સૂરજનો રંગ મારાં પાંદડાં પીએ ને
પીએ માટીની ગંધ મારાં મૂળ;
અધું તે અંગ મારું પીળાં પતંગિયાં ને
અધું તે તમરાંનું કુળ;
થોડો અંધારે, થોડો ઉજાસમાં,
થોડો ધરતીમાં, થોડો આકાશમાં,
થોડો વગડાનો શાસ મારા શાસમાં,

જૂનું ઘર ખાલી કરતાં બાલમુકુન્દ દવે

ફંઝોસ્યું સૌ ફરી ફરી અને હાથ લાગ્યુંય ખાસસું :
 જનું ઝાડુ, ટૂથબ્રશ, વળી લક્સ સાબુની ગોટી,
 બોઝી શીશી, ટિનનું ડબલું, બાલદી કૂખકાણી,
 તૂટ્યાં ચરમાં, ક્લિપ, બટન ને ટાંકણી સોય-દોરો!
 લીધું દ્વારે નિત લટકતું નામનું પાટિયું, જે
 મૂકી ઉંધું, સુપરત કરી, લારી કીધી વિદાય.

ઉભાં છેલ્લી નજર ભરીને જોઈ લેવા જ ભૂમિ,
 જ્યાં વિતાવ્યો પ્રથમ દસકો મુંધ દાંપત્ય કેરો;
 જ્યાં દેવોનો પરમ વર શો પુત્ર પામ્યાં પનોતો
 ને જ્યાંથી રે કઠળ હદયે અજિનને અંક સોંખ્યો!
 કોલેથી જે નીકળી સહસા ઊઠતો બોલી જાણો :
 ‘બા-બાપુ! ના કશુંય ભૂલિયાં, એક ભૂલ્યાં મને કે?’

ખૂંચી તીણી સજલ દગમાં કાચ કેરી કણિકા!
 ઉપાડેલાં ડગ ઉપર શા લોહ કેરા મણિકા!

નયાણ્ણ
વેણીભાઈ પુરોહિત

ઉનાં રે પાણીનાં અદ્ભુત માછલાં—
એમાં આસમાની ભેજ,
એમાં આત્માનાં તેજ :
સાચાં તોયે કાચાં જાણે કાચનાં બે કાચલાં :
ઉનાં રે પાણીના અદ્ભુત માછલાં.

સાતે રે સમદર એના પેટમાં,
છાની વડવાનલની આગ,
અને પોતે છીછરાં અતાગ :
સપનાં આળોટે એમાં છોરુ થઈને ચાગલાં :
ઉનાં રે પાણીનાં અદ્ભુત માછલાં.

જલના દીવા ને જલમાં ઝળહળે,
કોઈ દિન રંગ ને વિલાસ,
કોઈ દિન પ્રભુ! તારી ખાસ,
ઝેર ને અમરત એમાં આગલાં ને પાછલાં :
ઉનાં રે પાણીનાં અદ્ભુત માછલાં.

રાધાનું નામ તમે....

સુરેશ દ્વાલ

રાધાનું નામ તમે વાંસળીના સૂર મહીં
હેતું ના મેલો ઘનશ્યામ!
સાંજ ને સવાર નિત નિંદા કરે છે
ઘેલું ઘેલું રે ગોકુળિયું ગામ!

વણ ગુંથા કેશ અને આણઆંજી આંખડી
કે ખાલી બેડાની કરે વાત;
લોકો કરે છે શાને દિવસ ને રાત
એક મારા મોહનની પંચાત?
વળી વળી નીરખે છે કુંજગલી : પૂછે છે,
કેમ અલી! ક્યાં ગઈ'તી આમ?
રાધાનું નામ તમે વાંસળીના સૂર મહીં
હેતું ના મેલો ઘનશ્યામ!

કોણે મૂક્યું 'લિ તારે અંબોડે ફૂલ?
એની પૂછી પૂછીને લીયે ગંધ;
વહે અંતરની વાત એ તો આજ્યુંની ભૂલ,
જો કે હોઠોની પાંખડીનો બંધ.
મારા મોઢેથી ચહે સાંભળવા સાહેલી,
માધવનું મધમીહું નામ;
રાધાનું નામ તમે વાંસળીના સૂર મહીં
હેતું ના મેલો ઘનશ્યામ!

પાન લીલું જોયું ને હરીન્દ્ર દવે

પાન લીલું જોયું ને તમે યાદ આવ્યાં
જાણો મોસમનો પહેલો વરસાદ જીવ્યો રામ
એક તરણું કોઈયું ને તમે યાદ આવ્યાં

ક્યાંક પંખી ટહુક્ક્યું ને તમે યાદ આવ્યાં
જાણો શ્રાવજના આભમાં ઉઘાડ થયો રામ
એક તારો ટમક્ક્યો ને તમે યાદ આવ્યાં

જરા ગાગર છલકી ને તમે યાદ આવ્યાં
જાણો કંઠા તોડે છે કોઈ મહેરામણ રામ
સહેજ ચાંદની જલકી ને તમે યાદ આવ્યાં

કોઈ ઠાલું મલક્ક્યું ને તમે યાદ આવ્યાં
જાણો કાનુડાના મુખમાં બ્રહ્માંડ દીંહું રામ
કોઈ આંખે વળગ્યું ને તમે યાદ આવ્યાં

કોઈ આંગણ અટક્યું ને તમે યાદ આવ્યાં
જાણો પગરવની દુનિયામાં શોર થયો રામ
એક પગલું ઊપડ્યું ને તમે યાદ આવ્યાં

ઝાલાવાડી ધરતી

પ્રજારામ રાવળ

આ ઝાલાવાડી ધરતી!

આવળ, બાવળ, કેર, બોરડી, શુષ્ણ, રુક્ષ, ચોફરતી.

અહીં ફૂલ કેવળ આવળનાં :

અહીં નીર અધિકાં મૃગજળનાં :

પુષ્પ, પત્ર, પાણી વિષા કાયા ઘોર ઉનાળે બળતી!

જોજનના જોજન લગ દેખો,

એક નહીં કુંગરને પેખો :

વિરાટ જાણે ખુલ્લી હુથેળી સમથલ, ક્ષિતિજે ફળતી!

આ તે કોઈ જનમવેરાગણ?

કે કો ઉગ્ર તપંતી જોગણ?

સંન્યાસિની તણા નિર્મળ શુભ વેષે ઉર મુજ ભરતી!

આવો!

મકરંદ દવે

અમે રે સૂર્કું રુનું પૂમંકું,

તમે અત્તર રંગિલા રસદાર;

તરબોળી ધોને તારેતારને,

વીંધો અમને વ્હાલા, આરંપાર :

આવો, રે આવો હો જીવણ, આમના.

અમે રે સૂના ધરનું જાળિયું,

તમે તાતા તેજના અવતાર;

ભેદીને ભીડેલા ભોગળ-આગળા,

ભરો લખ લખ અદીઠા અંબાર :

આવો, રે આવો હો જીવણ, આમના.

અમે રે ઊધર્ય-ખાદું ઈધણું,
 તમે ધગધગ ધૂષળના અંગાર;
 પડેપડ પ્રજાળો વહાલા, વેગથી,
 આપો અમને અગનના શાણગાર :
 આવો, રે આવો હો જીવણ, આમના.

વતનનો તલસાટ

રમણિક અરાલવાળા

ગાળી લાંબો સમય દૂરનાં દોહ્યલાં પાણી પી પી
 જવા હાવાં જનભૂમિએ પ્રાણ નાખે પછાડા.
 ફૂવાકાંઠે કમરલળતી પાણિયારી, રસાળાં
 ક્ષેત્રે ક્ષેત્રે અનિલલહરે ડોલતાં અન્નપૂર્ણા,
 હિંડોળાંતાં હરિત તૃણ ને ખંતીલા ખેડૂતોનાં
 મીઠાં ગીતો, ગંભીર વડલા, શંભુનું જીર્ણ દુહેરું,
 વાગોળતાં ધણ, ઊડી રહ્યો વાવટો વ્યોમ ગેરું,
 ઓછી ઓછી થતી ભજિની, લંગોટિયા બાલ્ય ભેરું;
 ઝંખી નિદ્રામહીં જબકતો, જગતો નિંદ લેતો.
 ઘેલા હૈયા! સહુય મળશો; કિંતુ કાલાજિનમાંથી
 સંભાળેલાં સ્મૃતિસુમનના સારવેલા પરાગે
 ચિંચાયેલું અબ નીરખવું મોહું ક્યાં માવડીનું?
 હાલી તો યે જનનીરહિતા જન્મભૂમિ ન તોષે,
 જીવું ઝંખી જનનીસહિતા જન્મભૂમિ વિદેશો.

સાચા શબ્દ
મનુભાઈ ત્રિવેદી ‘સરોદ’

આપ કરી લે ઓળખાણ
એ સાચા શબ્દનાં પરમાણ.

સાકર કહે નહિ, હું છું મીઠી,
વીજ ન પૂછે, મુજને દીઠી?
મોત બતાવે ન યમની ચિહ્ની,
પેખ્યામાં જ પિછાણ
એ સાચા શબ્દનાં પરમાણ.

કોયલ ટહુકે આંબાડાળે
અંગ ન તોડે, કંઠ ન વાળે,
ગંગા વહૃતી સમતળ ઢાળે
ખેંચ નહિ, નહિ તાણ
એ સાચા શબ્દનાં પરમાણ.

કૂલ ખીલે નિત નવ જેમ ક્યારે
શ્વાસ લિયે ને સૌરભ સારે.
અંતરથી એમ ઊઠે ત્યારે
વહે સ્વયંભૂ વાણ
એ સાચા શબ્દનાં પરમાણ.

મેં ત્યજી તારી તમન્ના તેનો આ અંજામ છે મરીજ

મેં ત્યજી તારી તમન્ના તેનો આ અંજામ છે,
કે હવે સાચેજ લાગે છે કે તારું કામ છે.

છે સ્ખલન બે ત્રણ પ્રસંગોમાં, મને પણ છે કબૂલ,
કોણ જાણો કેમ, આખી જિંદગી બદનામ છે.

એક વીતેલો પ્રસંગ પાછો ઉજવવો છે ખુદા!
એક પળ માટે વીતેલી જિંદગીનું કામ છે.

મારી આ મજબૂર મસ્તીનો નશો ઉતરી ગયો,
આપ પણ એવું કહો છો કે મને આરામ છે.

આપની સામે ભલે સોઢો મહિતમાં થઈ ગયો,
આમ જો પૂછો બહુ મોંઘા અમારા દામ છે.

જિંદગીના રસને પીવામાં કરો જલદી ‘મરીજ’,
એક તો ઓછી મદિરા છે ને ગળતું જામ છે.

ઘરથી કબર સુધી

બેશ્યમ

સપના રૂપેય આપ ન આવો નજર સુધી;
ઉડી ગઈ છે નીંદ હવે તો સહર સુધી.

મારા હંદ્યને પગ તળે કચડો નહીં તમે,
કે ત્યાંના માર્ગ જાય છે ઈશ્વરના ઘર સુધી.

શ્રદ્ધાની હો સુવાસ, પ્રતિક્ષાનો રંગ હો,
એવાં ફૂલો ખીલે છે ફક્ત પાનખર સુધી.

આંખોમાં આવતાં જ એ વરસાદ થઈ ગયાં,
આશાનાં ઝાંઝવાં જે રહ્યા તાં નજર સુધી.

મૈત્રીના વર્તુળોમાં જનારાની જેર હો,
નીકળી નહીં એ નાવ જે પહોંચી ભંવર સુધી.

ઉપકાર મુજ ઉપર છે જુદાઈની આગનો,
એક તેજ સાંપડચું છે તિમિરમાં સહર સુધી.

મંજિલ અમારી ખાકમાં મળતી ગઈ સદા,
ઉઠતા રહ્યા ગુબાર અવિરત સહર સુધી.

‘બેશ્યમ’ તોયે કેટલું થાકી જવું પડચું?
નહિ તો જીવનનો માર્ગ છે ઘરથી કબર સુધી.

ગઝલ

ધાર્યલ

કાજળભર્યા નયનનાં કામણ મને ગમે છે,
કારણ નહીં જ આપું કારણ મને ગમે છે.

લજા થકી નમેલી પાંપણ મને ગમે છે,
ભાવે છે ભાર મનને, ભારણ મને ગમે છે.

જવન અને મરણની હર ક્ષણ મને ગમે છે,
એ જેર હોય અથવા મારણ, મને ગમે છે.

ખોટી તો ખોટી હૈયાધારણ મને ગમે છે,
જળ હોય જાંજવાનાં તો પણ મને ગમે છે.

હસવું સદાય હસવું, દુઃખમાં અચૂક હસવું,
દીવાનગીતણું આ રૂહાપણ મને ગમે છે.

આવી ગયાં છો આંસુ લૂછો નહીં ભલા થઈ,
આ બારેમાસ લીલાં તોરણ મને ગમે છે.

લાવે છે યાદ ફૂલો છાબો ભરી ભરીને,
છે ખૂબ મહોબતીલી માલણ, મને ગમે છે.

દિલ શું હવે હું પાછી દુનિયા ય પણ નહીં દઉં,
એ પણ મને ગમે છે, આ પણ મને ગમે છે.

હું એટલે તો એને વેંબારતો રહું છું,
સોગંદ જિંદગીનાં! વળગણ મને ગમે છે.

બેટ્યો છું મોતને કે વાર જિંદગીમાં!
આ ખોળિયાની જેમ જ ખાંપણ મને ગમે છે!

‘ધાર્યલ’, મને સુબારક આ ઉર્મિકાવ્ય મારાં,
મેં રોઈ ને ભર્યા છે, એ રણ મને ગમે છે.

દિવસો જુદાઈના જાય છે

ગની દહીંવાલા

દિવસો જુદાઈના જાય છે એ જશે જરૂર મિલન સુધી,
મારો હાથ ઝાલીને લઈ જશે મુજ શત્રુઓ જ સ્વજન સુધી.

ન ધરા સુધી ન ગગન સુધી નહિ ઉન્નતિ ન પતન સુધી,
ફક્ત આપણે તો જવું હતું હર એકમેકના મન સુધી.

હજુ પાથરી ન શક્યું સુમન પરિમલ જગતના ચમન સુધી,
ન ધરાથી હોય જો સંમતિ, મને લૈ જશે ન ગગન સુધી.

છે અજબ પ્રકારની જિન્દગી, કહો એને ઘારની જિંદગી,
ન રહી શકાય જીવ્યા વિના, ન ટકી શકાય જીવન સુધી.

તમે રાંકનાં છો રતન સમાં ન મળો હે આંસુઓ ધૂળમાં,
જો અરજ કબૂલ હો આટલી તો હદ્યથી જાઓ નયન સુધી.

તમે રાજરાણીના ચીર સમ અમે રંક નારની ચુંદડી,
તમે તન પર રહો ઘડી બેઘડી અમે સાથ દઈએ કફન સુધી.

જો હદ્યની આગ વધી 'ગની' તો ખૂદ ઈશ્વરે જ કૃપા કરી
કોઈ શાસ જ બંધ કરી ગયું કે પવન ન જાય અગન સુધી

સાંભળ્યું છે ક્યારનો બંધાય છે રસ્તો!

રતિલાલ 'અનિલ'

શહેરોમાં રહે છે, જંગલોમાં જાય છે રસ્તો;
કહીં સંસાર માંડે છે, ક્યાંક સાધુ થાય છે રસ્તો!

અહીંથી સાવ સીધો ને સીધો આ જાય છે રસ્તો,
તમારા ધામ પાસે કેટલો વંકાય છે રસ્તો!

નહિતર ખીણમાં એ સોંસરો આવી નહીં પડતે,
મુસાફરને શું દેવો દોષ, ઠોકર ખાય છે રસ્તો!

મુસાફર નહિ, નહીમાં એ ન દૂબી જાય તે માટે,
બને છે પુલ, સામે પાર પહોંચી જાય છે રસ્તો!

હું ઈશ્વરની કને તો ક્યારનો પહોંચી ગયો હોતે,
અરે, આ મારાં ચરણોમાં બહુ અટવાય છે રસ્તો!

નથી જોતા મુસાફર એક બીજાને નથી જોતા,
નજરને શું થયું છે કે ફક્ત દેખાય છે રસ્તો!

ન જાણો શ્રી શરમ કે બીક લાગે ચાલનારાની.
કહીં સંતાય છે રસ્તો, કહીં ગુમ થાય છે રસ્તો!

વિહંગો શ્રી રીતે સમજી શકે આ મારી મુશ્કેલી,
કદમ આગળ વધે છે ત્યાં જ અટકી જાય છે રસ્તો!

મનુષ્યો ચાલે છે ત્યારે થાય છે કેડી કે પગદી,
કે પયગમ્બર જો જાય તો થઈ જાય છે રસ્તો!

લખે છે વીજળીના હાથ કંઈ આકાશમાં જ્યારે,
ઘણીએ તેજરેખામાં ક્ષણિક દેખાય છે રસ્તો!

અનિલ મારા જીવનની પણ કદાચિત આ હકીકત છે,
રહી પણ જાય છે પાઇળ, ને આગળ જાય છે રસ્તો!

નથી એક માનવી પાસે બીજો માનવ હજુ પહોંચ્યો,
'અનિલ', મેં સાંભળ્યું છે ક્યારનો બંધાય છે રસ્તો!

પ્રાર્થના

મુનિ શ્રી ચિત્રભાનુ

મૈત્રીભાવનું પવિત્ર ઝરણું મુજ હૈયામાં વહ્યા કરે,
શુભ થાઓ આ સકળ વિશ્વનું એવી ભાવના નિત્ય રહે.
ગુણથી ભરેલા ગુણીજન દેખી હૈયું મારું નૃત્ય કરે,
એ સંતોના ચરણકમળમાં મુજ જીવનનો અર્ધ્ય રહે.

દીન, કૂર ને ધર્મ વિહોણા દેખી હિલમાં દરદ રહે,
કરુણાભીની આંખોમાંથી અશ્રુનો શુભ સ્નોત વહે.
માર્ગ ભૂલેલા જીવન પથિકને માર્ગ ચિંધવા ઊભો રહું,
કરે ઉપેક્ષા એ મારગની તોયે સમતા ચિત્ત ધરું.

મૈત્રાદિ આ ચાર ભાવના હૈયે સૌ માનવ લાવે,
વેરઝેરનાં પાપ તજને મંગળ ગીતો એ ગાવે
પ્રભુ! મંગળ ગીતો એ ગાવે. મૈત્રી.

પરિચય છે

શૂન્ય પાલનપુરી

પરિચય છે મંદિરમાં દેવોને મારો,
અને મસ્તિષ્ઠોમાં ખુદા ઓળખે છે;
નથી મારું વ્યક્તિત્વ છાનું કોઈથી
તમારા પ્રતાપે બધા ઓળખે છે.

સુરાને ખબર છે પિછાણે છે ઘાલી,
અરે! ખુદ અતિથિ ઘટા ઓળખે છે;
ન કર ડોળ સાકી અજાણ્યા થવાનો,
મને તારું સૌ મયકદા ઓળખે છે.

પ્રાણય જ્યોત કાયમ છે મારા જ દમથી,
મેં હોમી નથી જિંદગી કાંઈ અમથી;
સહ્ભાને ભલે હોય ના કે ગતાગમ,
મને ગર્વ છે કે શમા ઓળખે છે.

મેં લહોંયા છે પાલવથી ધરતીનાં આંસુ,
કરુણાનાં તોરણ સજાવી રહ્યો છું.
ઉડી ગઈ છે નીંદર ગગન સર્જકોની,
મને જ્યારથી તારલા ઓળખે છે.

અમે તો સમંદર ઉલેચ્યો છે ઘારા!
નથી માત્ર છબદ્ધબિયાં કીધાં કિનારે;
મળી છે અમોને જગા મોતીઓમાં,
તમોને ફક્ત બુદ્ધબુદ્ધા ઓળખે છે.

પ્રાર્થનાગમિત
ભોગદાલ ગંધી ‘ઉપવાસી’

તું તારા દિલનો દીવો થા ને! ઓ રે! ઓ રે! ઓ ભાયા

રખે કદી તું ઉધીનાં લેતો પારકાં તેજ ને છાયા;
એ રે ઉધીનાં ખૂટી જશો ને ઊડી જશો પડછાયા!
ઓ રે! ઓ રે ઓ ભાયા! તું.

કોડિયું તારું કાચી માટીનું, તેલ દિવેલ છુપાયાં;
નાની સળી અડી ન અડી પરગટશે રંગમાયા!
ઓ રે! ઓ રે ઓ ભાયા! તું.

આભના સૂરજ ચન્દ ને તારા, મોટા મોટા તેજરાયા;
આતમનો તારો પ્રગટાવ દીવો, તું વિષ સર્વ પરાયા!
ઓ રે! ઓ રે ઓ ભાયા! તું.

મહાસાગર
ત્રિભુવનદાસ ગૌરીશંકર બ્યાસ

ખારાં ખારાં ઉસ જેવાં આઇં આઇં તેલ
પોણી દુનિયા ઉપર એવાં પાણી રેલમછેલ

આરો કે ઓવારો નહીં
પાળ કે પરથારો નહીં
સામો તો કિનારો નહીં
પથરાયા એ જળભંડાર સભરભર્યા

આભના સીમાડા પરથી
મોટા-મોટા તરંગ ઉઠી
વાયુ વેગે આગળ ધાય
ને અથડાતા પછડાતા પાછળ જાય

ઘોર કરીને ઘૂઘવે
ગરજે સાગર ઘેરે રવે
કિનારાના ખડકો સાથે
ધિંગામસ્તી કરતો-કરતો
ઝીણથી ઝૂંઝાડા કરતો
ઓરો આવે, આઘો જાય
ને ભરતી-ઓટ કરતો જાય

ઉંડો-ઉંડો ગજબ ઉંડો
માણસ દૂબે, ઘોડા દૂબે
ઉંચાં ઉંચાં ઉંટ દૂબે
હાથી જેવાં તૂત દૂબે
કિલ્લાની કિનાર દૂબે
તાડ જેવાં ઝાડ દૂબે

મોટા-મોટા પહાડ દૂબે
 ગાંડો થઈને રેલે તો તો
 આખી દુનિયા જળબંબોળ જળબંબોળ
 વિશાળ, લાંબો, પહોળો, ઉંડો
 એવો મોટો ગંજાવર
 એના જેવું કોઈયે ન મળે
 મહાસાગર તો મહાસાગર

એક ઈડરનો વાણીયો

રમણલાલ સોની

એક ઈડરનો વાણીયો, ધૂળો એનું નામ,
 સમી સાંજનો નીકળ્યો જવા કોટે ગામ!
 રસ્તે અંધારું થયું, ચાઢિયો બીજુ વાટ,
 જંગલમાં ભૂલો પડ્યો, દ્વિલમાં થયો ઉચાટ.
 પણ હિંમત એણો ધરી, મનમાં કર્યો વિચાર,
 ‘નથી કદી હું એકલો સાથી મારે બાર!’
 એવે જાડી સળવળી, ચમક્યા ચોરો ચાર,
 ‘ખબરદાર! જે હોય તે આપી હે આ વાર’
 કહે ધૂળો એ ચોરને : ‘અત્યા નથી હું એક,
 બાર જણા લઈ નીકળ્યો, કરજો કાંક વિવેક!
 ‘કાલે કરજે ટાયલી! આજે દઈ હે માલ’
 એવું બોલી ઉમટ્યા ચોરો બે વિકરાળ!
 ધૂળો કુદ્યો કોથળો વીંજે સબોસબ!
 હતાં કોથળે કાટલાં વાગે ધબોધબ,
 ચોરો ખીજ્યા, એમના ધૂળો ખાળે ઘાવ,
 ક્યાંથી રે! આ વાણીયો શીખ્યો આવા દાવ?
 આદું પાછું નાં જુએ, ધૂળો જેલે જંગ,

બોલે : ‘હું નહિ એકલો, હવે બતાવું રંગ !’
 ચોરો ચોક્કા, એકમાં હોય આટલું જોર,
 બાર જણા જો છૂટશો, થશો આપણી ઘોર !
 એમ વિચારી બી ગયા, નાઠા એકી સાથ,
 ધૂળો હરખ્યો : વાહ ! મેં ઠીક બતાવ્યો હાથ !
 વાટ જડી, ધૂળો ગયો, જાવું તું જે ગામ,
 વળતો એ ઘેરે ગયો પૂરું કરીને કામ !
 ધૂળાની આ વાર્તા, પૂછે બાળ તમામ :
 ‘કોણ બાર તમે હતા ? હવે ગણાવો નામ,
 ધૂળો કહે : ‘આ હાથ બે, બે આંખો, બે પાય,
 ચાર-કાટલાં કોથળે, મળી એમ દશ થાય !
 છેલ્લા સાથી બે ખરા – હિંમત અને વિશ્વાસ
 એ બે વિના બીજાં બધાં થાય નકામાં ખાસ !

મીઠી માથે ભાત

વિહુલરાય આવસ્તથી

કુંગર કેરી ખીણમાં ગાંભુ નામે ગામ, જેતી કરતો બંતથી પટેલ પાંચો નામ સીમ થકી છેટી હતી વાડી એક વિશાળ, ભોંય બધી ભગરી અને રૂડી અધિક રસાળ

નવાળ છે નવ કોસનું, ફરતાં જંગી ઝડ, રોપી તેમાં શેલડી, વાધ્યો રૂડો વાઢ પટલાણીએ પુત્રનું, મુખ દીકું છે માંડ, મીઠી ઉમર આઈની, બહેન લડાવે લાડ

શિયાળો પૂરો થતાં પાક્યો પૂરો વાઢ, વાઘ, શિયાળ વરુ તણી રહેતી વગડે રાડ કેળ સમી સૌ શેલડી, જૂકી રહી છે જુંડ, રસ મીઠાની લાલચે, ભાંગે વાડો ભૂંડ

ચિચોડો બેસાડવા પાંચે કર્યો વિચાર, બાવળનાં નથ-બૂતડી તુર્ત કર્યા તેયાર સોંઘું સાથી સર્વને બાકી બીજું કામ, સાધન ભેણું સૌ થવા તવા-તાવડા ઠામ

પટલાણી પેખી રહી, પટેલ કેરી વાટ
રોંબા વેળા ગઈ વહી, પડતું ટાંકું ભાત

(ભુજંગી)

કહે મા, ‘મીઠે લે હવે ભાત આપું, કીકો લાવ મારી કને, જા તું બાપુ
હજી ઘેર આતા, નથી તુજ આવ્યા, ભૂખ્યા એ હશે, વાઢ-કામે થકાયા’

‘ભલે લાવ બા, જાઉં હું ભાત દેવા, દીઠા છે કદી તેં ઉગ્યા મોલ કેવા?
મીઠી કેળ-સી, શેલડી તો ખવાશો, દીઠી છે ટૂંકી વાટ, જલ્દી જવાશો.’

કહી એમ માથે, લઈ ભાત ચાલી
મૂકી માર્ગ ધોરી, ટૂંકી વાટ જાલી

(દોહરો)

વહી જાય છે વેગમાં મીઠી ભરતી ફાળ, ગણે ના કાંચા કાંકરા, દોડે જેમ મૃગબાળ
દુંગર જાડી ગીયમાં, કોડે કૂદતી જાય, સામો વાઢ જજૂમતો, જોતાં તે હરખાય

હમણાં વાડી આવશે, હમણાં આપું ભાત, એમ અધિક ઉતાવળી, દોડી મળવા તાત
બજોલમાંથી બહાર ત્યાં વાઘ ધસ્યો વિકરાટ, થપાટ પાછળથી પડી બાળા થઈ બેહાલ

ભાત ઓઢણી તો રહ્યું, જરડામાં જકડાઈ, મીઠી બાળા મોતના, પંજામાં સપડાઈ
વાઘ ઉપાડી ક્યાં ગયો? કુદરતમાં કકળાટ, વૃક્ષ ઊભાં વીલાં બધાં સૂની બની સૌ વાટ

સાંજ વહી સૂનકારમાં, ઓઢીને અંધાર, રાત રડે છે રાનમાં, આસુંડે ચોધાર
હોંચી ઘેર પાંચો કરે ‘મીઠી! મીઠી!’ સાદ: ‘મારે તો મોંડું થયું, રોંઢો ન રહ્યો યાદ’

પટલાણી આવી કહે: ‘મેલી છે મેં ભાત, મળી નથી તમને હજી? રોકાણી ક્યાં રાત?’
‘મળી નથી મીઠી મને મારગ ધોરી વાટ, કહાં ગોત કરવી હવે? ગઈ હશે પગવાટ!’

બની ગયાં એ બાવરાં બંને મા ને બાપ, ગયાં તુર્ત તે ગોતવા કરતાં કંઈ સંતાપ
નભથી ચાંદો નીરખી વિલાય ડિક્કે મુખ, ઝાંખા સર્વે જાડવાં, દારુણ જાણે દુઃખ

‘મીઠી! મીઠી!’ પાડતાં બૂમ ઘણી માબાપ, જવાબ પાછો ના મળે તેથી કરે વિલાપ
પળતાં આગળ પગ મહીં અટવાયું કંઈ ધામ, તે તો ઘરની તંસળી, ભાત તણું નહિ નામ

ખાલી આ કોણો કરી? હશે સીમનાં શાન? મીઠી કાં મેલી ગઈ?—બોલે નહિ કંઈ રાન
વળી પગો અટવાય છે જરડું નીચે જોય, મીઠી કેરી ઓઢણી — પોકે પોકે રોય

‘હા! મીઠી, તું ક્યાં ગઈ? આ શું જીમે રૂધિર!’ ઉત્તર એનો ના મળે: બધુંયે વિશ્વ બધિર
નિરાશ પાછાં એ વળ્યાં કરતાં અતિ કકળાટ, ‘મીઠી! મીઠી! નામથી રડતાં આખી વાટ

વાઢ ગયો વેચાઈ ને વીતી ગઈ છે વાત
તો પણ દેખા દે કદી, મીઠી માથે ભાત

આંધળી માનો કાગળ ઇન્દુલાલ ગાંધી

અમૃત ભરેલું અંતર જેનું, સાગર જેવડું સત્ત,
પૂનમચંદના પાનિયા આગળ ડોશી લખાવતી ખત,
ગગો એનો મુંબઈ ગામે;
ગીગુભાઈ નાગજ નામે.

લખ્ય કે માડી! પાંચ વરસમાં ઘોંચી નથી એક પાઈ
કાગળની એક ચબરખી પણ, મને મળી નથી ભાઈ!
સમાચાર સાંભળી તારા;
રોવું મારે કેટલા દા'ડા?

ભાણાનો ભાણિયો લખે છે કે ગીગુ રોજ મને ભેણો થાય,
દન આખો જાય દાડિયું ખેંચવા રાતે હોટલમાં ખાય,
નિત નવાં લૂગડાં પે'રે
પાણી જેમ પૈસા વેરે

હોટલનું જાણુ ખાઈશ મા, રાખજે ખરચીખૂટીનું માપ,
દવાદારુના દોકડા આપણે ક્યાંથી કાઢશું બાપ!
કાયા તારી રાખજે રૂડી;
ગરીબની ઈ જ છે મૂડી.

ખોરડું વેચ્યું ને ખેતર વેચ્યું, કૂબામાં કર્યો છે વાસ,
જારનો રોટલો જડે નહિ તે દિ' પીઉં છું એકલી છાશ,
તારે પકવાનનું ભાણું
મારે નિત જારનું ખાણું.

દેખતી તે દિ' દળણાં-પાણી કરતી ઠામેઠામ,
અંખ વિનાનાં આંધળાંને હવે કોઈ ન આપે કામ,
તારે ગામ વીજળી દીવા
મારે આંહીં અંધારાં પીવાં.

લિખિતંગ તારી આંધળી માના વાંચજે જાણ જુહાર,
એકે રહ્યું નથી અંગનું ઢંકણ, ખૂટી છે કોઈએ જાર,
હવે નથી જવવા આરો,
આવ્યો ભીખ માગવા વારો.

માંદી માંદી પડી ખાટલે હું પ્રભુના ગુણલા ગાઉં
હવે તો મને એક જ આશા : તારે કાંધે બેસીને જાઉં
મરવા ટાણો રહેજે પાસે
નહીં તો લોકમાં હાંસી થાશે
અમૃત ભરેલું અંતર જેનું, સાગર જેવદું સત્ર...

કવિનું વસિયતનામું સુરેશ જોષી

કદાચ હું કાલે નહીં હોઉં
કાલે જો સૂરજ ઉગે તો કહેજો કે
મારી બિડાએલી આંખમાં
એક આંસુ સૂક્વવું બાકી છે;
કાલે જો પવન વાય તો કહેજો કે
કિશોર વયમાં એક કન્યાના ચોરી લીધેલા સ્મિતનું પક્વ ફળ
હજી મારી ડાળ પરથી જેરવવું બાકી છે;
કાલે જો સાગર છલકે તો કહેજો કે
મારા હંદ્યમાં ખડક થઈ ગયેલા
કાળમાંઠ ઈશ્વરના ચૂરેચૂરા કરવા બાકી છે;
કાલે જો ચન્દ્ર ઉગે તો કહેજો કે
એને આંકડે ભેરવાઈને બહાર ભાગી છૂટવા
એક મત્સ્ય હજી મારામાં તરફડે છે;
કાલે જો અર્દ્ધન પ્રકટે તો કહેજો કે
મારા વિરહી પડછાયાની ચિતા
હજી પ્રગટાવવી બાકી છે.
કદાચ હું કાલે નહીં હોઉં.

જેસલમેર

ગુલામમોહમ્મદ શેખ

મરુથલે મોતીમઢ્યું આ નગર,
 એને ટોડલે ટોડલે મોર અને ભીંતે ફરે હાથી,
 ઝરુખે ઝરુખે પથ્થરનું હીરભરત.
 બારીએ બારીએ બુહ્ની તરવારોનાં તોરણ.
 સાંજના અજવાળે ભીંતો નારંગી ચુંદીની જેમ ફરફરે,
 બારણો લોઢાના કડે
 આઠ પેઢીના હાથનો ઘસરકો.
 ફળિયે ફરે બેચાર બકરાં શ્યામ
 તેલી બા'ર ઇહેકાર દે કામહું ઊંટ.

વચલી વંડીએ સુકાય રાતાં ચીર
 અંદરને ઓરડે ફુગાઈ ગયેલા અંધારે
 ફરફરે ઢીલી વાટ.
 લાલચટક ચૂલાની ઝાળ અને ચુંદીના અજવાળે
 રોટલા ટીપતી સોનેરી કન્યા.

આભાસી મૃત્યુનું ગીત રાવજી પટેલ

મારી આંખે કંકુના સૂરજ આથમ્યા...
મારી વે'લ શંગારો વીરા, શાગને સંકોરો
રે અજવાળાં પહેરીને ઊભા શાસ!
મારી આંખે કંકુના સૂરજ આથમ્યા...

પીળે રે પાંદે લીલા ઘોડા દૂબ્યા;
દૂબ્યાં અલકાતાં રાજ, દૂબ્યાં મલકાતાં કાજ
રે હણહણાતી મેં સાંભળી સુવાસ!
મારી આંખે કંકુના સૂરજ આથમ્યા...

મને રોકે પંછાયો એક ચોકમાં;
અડધા બોલે જાલ્યો; અડધો ઝાંઝરથી જાલ્યો
મને વાગે સજીવી હળવાશ!
મારી આંખે કંકુના સૂરજ આથમ્યા...

બોલ વાલમના

મણિલાલ દેસાઈ

ઉંબરે ઉભી સાંભળું રે બોલ વાલમના;
ઘરમાં સૂતી સાંભળું રે બોલ વાલમના.

ગામને પાદર ઘૂઘરા વાગે,
ઉંઘમાંથી મારાં સપનાં જાગે,
સપનાં રે લોલ વાલમનાં.
ઉંબરે ઉભી સાંભળું રે બોલ વાલમના.

કાલ તો હવે વડલાડાળે જૂલશું લોલ,
કાલ તો હવે મોરલા સાથે કૂદશું લોલ,
જૂલતાં ઝોકો લાગશે મને,
કૂદતાં કાંટો વાગશે મને,
વાગશે રે બોલ વાલમના,
ઘરમાં સૂતી સાંભળું રે બોલ વાલમના,

આજની જુદાઈ ગોફણ ઘાલી વીંજશું લોલ,
વાડને વેલે વાલોળપાપડી વીણશું લોલ,
વીંજતાં પવન અડશે મને,
વીણતાં ગવન નડશે મને,
નડશે રે બોલ વાલમના
ઉંબરે ઉભી સાંભળું રે બોલ વાલમના,
ઘરમાં સૂતી સાંભળું રે બોલ વાલમના.

તારો મેવાડ મીરાં છોડશે રમેશ પારેખ

ગઢને હોકારો તો કાંગરા ય દેશે
 પણ ગઢમાં હોકારો કોણ દેશે?
 રાણાજી, તને ઉંબરે હોકારો કોણ દેશે?
 આઘે આઘેથી એને આવ્યાં છે, કહેણ,
 જઈ વહાલમ શું નેણ મીરાં જોડશે
 હવે તારો મેવાડ મીરાં છોડશે...

આઠે અકબંધ તારા ભીડ્યા દરવાજાનાં ફૂલ જેમ ખૂલશે કમાડ
 વેળીલી સાંઘણીઓ વહી જશે દૂર મૂકી ધૂળ મહીં ઊડતો મેવાડ
 કિનખાબી પહેરવેશ કોરે મૂકી ને મીરાં
 કાળું મલીર એક ઓઢશે.

હવે તારો મેવાડ મીરાં છોડશે...

પાદરેથી રસ્તાઓ પાછા વળશે રે લઈ લેણાદેણ તૂટ્યાનું શૂળ
 ડમરી જેવું રે સહેજ ચડતું દેખાશે પછી મીરાં વીખરાયાની ધૂળ
 મીરાં વિનાનું સુખ ઘેરી વળશે ને રાજ,
 ઝંવેઝંવેથી તને તોડશે
 હવે તારો મેવાડ મીરાં છોડશે...

ઓક કાવ્ય રઘુવીર ચૌધરી

સહદેવ, અજિન લાવ;
જે હાથે દ્રૌપદીને હોડમાં મૂકી
એ હાથ હું બાળી નાખું.
ભલે એ હોય મોટાભાઈના.

જાતને હારનાર
બીજાને હોડમાં મૂકે એ મને મંજૂર નથી.
સહદેવ, અજિન લાવ,
હું આ આખી ધૂતસભાને સળગાવી દઉ.
આ સિંહાસન પર સ્થિર થયેલા અંધાપાને
પ્રકાશમાં પલટાવી દઉ.

પાંચાલીના પ્રશ્નનો ઉત્તર કોઈની પાસે નથી
અહીં આશ્રિત બનેલો ધર્મ
અંધાપાને અનુકૂળ રહ્યો છે.
શાંતિના નામે હું દાસ નથી રહેવાનો,
હું અધર્મની છાતી તોડિશ.
સહદેવ, તારું સત્ય લાવ,
એને હું મારા બળમાં પ્રગટાવીશ.

તડકો લાભશંકર ઠાકર

પરોઢનાં ઝાકળમાં તડકો
પીગળે.
પીગળે પીગળે પડણાયાના પહાડ.
ને આંસુમાં

દૂબતી તરતી
 તરતી દૂબતી
 અથડાતી ધુમરાતી આવે
 થોર તણી કાંટાળી લીલી વાડ.
 વાડ પરે એક બટેર બેહું બટેર બેહું બટેર બેહું
 ફફડે ફફડે ફફડે એની પાંખ.
 દાદાની આંખોમાં વળતી ઝાંખ.
 ઝાંખા ઝાંખા પરોઢમાંથી પરોઢમાંથી
 આછા આછા
 અહો મને સંભળાતા પાછા અહો મને
 સંભળાતા આછા

ઠક ઠક ઠક ઠક અવાજમાં
 હું કૂલ બનીને ખૂલું
 ખૂલું
 ઝાડ બનીને ઝૂલું
 ઝૂલું
 દરિયો થૈને દૂબું
 દૂબું
 ઘાડ બનીને કૂદું
 કૂદું
 આભ બનીને તૂદું
 તૂદું તડકો થઈને
 વેરણાછેરણ તડકો થઈને
 તડકો થઈને
 સવારના શબનમસાગરને તળિયે જઈને અડકું.
 મારી કર કર કોરી ધાર પીગળતી જાય.
 પીગળે પીગળે પડછાયાના ઘાડ!

—તો આવ્યાં કને

ચન્દકાન્ત શેઠ

શોધતો હતો ફૂલ ને શીરમ શોધતી હતી મને,
એકબીજાને શોધતાં ગયાં દૂર, તો આવ્યાં કને.

ક્યાંક રે આંબો ટહુક્યો
અની વનમાં મહેકી વાત,
કમળ જેવો ખીલતો દિવસ,
પોયણા જેવી રાત.

શોધતો રહ્યો ચાંદ ને રહી ચાંદની શોધી મને,
એકબીજાને શોધતાં ગયાં દૂર, તો આવ્યાં કને.

આંખ મીંચું ત્યાં
જૂઈનું ગાલે અડતું ઝાકળફૂલ,
મનમાં હળુક લહેરવા લાગે
વ્યોમથી કિરણ-જૂલ.

શોધતો જેની પગલી એનો મારગ શોધે મને,
એકબીજાને શોધતાં ગયાં દૂર, તો આવ્યાં કને.

કન્યાવિદાય

અનિલ જોશી

સમી સાંજનો ઢોલ ઠબૂકતો જાન ઉઘલતી મહાલે
કેસરિયાળો સાફો ઘરનું ફળિયું લઈને ચાલે.

પાદર બેસી ફષ્ટી ઊઠતી
ઘરચોળાની ભાત,
ડૂસકે ડૂસકે હડસેલાતી
બાળાપણાની વાત

સમી સાંજનો ઢોલ ઠબૂકતો...

પૈંકુ સીંચતો રસ્તો આખો
કોલાહલમાં ખૂંપે.
શૈશવથી ચીતરેલી શોરી
સૂનકારમાં દૂબે.

સમી સાંજનો ઢોલ ઠબૂકતો...

જાન વળાવી પાછો વળતો
દીવડો થરથર કંપે
ખડકી પાસે ઊભી રહીને
અજવાળાને ઝંખે

સમી સાંજનો ઢોલ ઠબૂકતો જાન ઉઘલતી મહાલે.
કેસરિયાળો સાફો ઘરનું ફળિયું લઈને ચાલે.

પછી
માધવ રામાનુજ

દાદાના આંગણામાં કોળેલા આંબાનું કૂણોરું તોડ્યું રે પાન,
પરદેશી પંખીના ઉડ્યા મુકામ પછી માળામાં ફરક્યું વેરાન!

ખોળો વાળીને હજુ રમતાં'તાં કાલ અહીં,
સૈયરના દાવ ન'તા ઉત્તર્યા;
સૈયરના પકડીને હાથ ફર્યા ફેર ફેર—
ફેર હજુ એય ન'તા ઉત્તર્યા.
આમ પાનેતર પહેંચું ને ધૂંઘટમાં ડોકાયું જોબનનું થનગનતું ગાન!
દાદાના આંગણામાં કોળેલા આંબાનું કૂણોરું તોડ્યું રે પાન.

આંગળીએ વળગેલાં સંભાર્યાં બાળપણાં,
પોઢેલાં હાલરડાં જાગ્યાં;
કુંવારા દિવસોએ ચોરીમાં આવીને
ભૂલી જવાનાં વેણ માગ્યાં!
પછી હૈયામાં, કાજળમાં, સેંથામાં સંતાતું ચોરી ગયું રે કોક ભાન!
પરદેશી પંખીનાં ઉડ્યા મુકામ, પછી માળામાં ફરક્યું વેરાન!

ગઝલ
આદિલ મન્સૂરી

જ્યારે પ્રજાયની જગમાં શરૂઆત થઈ હશે;
ત્યારે પ્રથમ ગઝલની રજૂઆત થઈ હશે!

પહેલાં પવનમાં ક્યારે હતી આટલી મહેક,
રસ્તામાં તારી સાથે મુલાકાત થઈ હશે.

ધૂંઘટ ખૂલ્યો હશે અને ઊઘડી હશે સવાર,
જુલ્ફો ઢળી હશે ને પછી રાત થઈ હશે.

ઉતરી ગયા છે ફૂલના ચહેરા વસંતમાં,
તારા જ રૂપરંગ વિશે વાત થઈ હશે.

‘આદિલ’ને તે દિવસથી મળ્યું દઈ દોસ્તો,
દુનિયાની જે દિવસથી શરૂઆત થઈ હશે.

તો?
ચિનુ મોઢી

શાસમાં છલકાય છાની ગંધ તો?
ને બધે ચર્ચાય આ સંબંધ તો?

કંઠથી છટક્યો ટહૂકો મોરનો
ડાળ પરથી જો મળે અકબંધ તો?

આંખમાંથી આંસુઓ લૂછો નહીં
તૂટશે પે....લો ઋણાનુબંધ તો?

લાગણીભીના અવાજો ક્યાં ગયા?
પૂછશે મારા વિશેનો અંધ તો?

હું કણોના મહેલમાં જાઉં અને
કોક દરવાજો કરી હે બંધ તો?

રસ્તા વસંતના॥
મનોજ ખંડેરિયા

આ ડાળ ડાળ જાણો કે રસ્તા વસંતના,
ફૂલો એ બીજું કેં નથી, પગલાં વસંતનાં.

મલયાનિલોની પીંછી ને રંગો ફૂલો ના લૈ,
દોરી રહ્યું છે કોણ આ નકશા વસંતના॥

આ એક તારા અંગે ને બીજો ચમન મહીં,
જાણો કે બે પડી ગયા ફાંટા વસંતના॥

મહેંકી રહી છે મંજરી એક એક આંસુમાં,
મહોરા છે આજ આંખમાં આંબા વસંતના!

ઉડી રહ્યા છે યાદના અભીલ ને ગુલાલ,
હૈયે થયા છે આજ તો છાંટા વસંતના!

ફાંટુ ભરીને સોનું સૂરજનું ભરો હવે,
પાછા ફરી ન આવશે તડકા વસંતના!

ગઝલ શયામ સાધુ

ક્યાંક જરણાની ઉદાસી પથ્થરો વર્ચ્યે પડી છે,
ક્યાંક તારી યાદની મોસમ રડી છે!

દોસ્ત, મૃગજળની કથા વર્ચ્યે તમે છો,
આ જુઓ અહિંયાં તરસ, ત્યાં વાદળી ઊંચે ચડી છે.

પંખીઓના ગીત જેવી એક ઈચ્છા ટળવળે છે,
ઓ હદય! બોલો કે આ કેવી ઘડી છે.

આવ મારા રેશમી દિવસોના કારણ,
જિંદગી જેને કહે છે એ અહીં ઠેબે ચડી છે.

ઓ નગરજન! હું અજાણ્યા દેશનો થાક્યો પ્રવાસી,
લાગણી નામે હવેલી ક્યાં ખડી છે?

જીવી શકું હું કેમ

મનહર મોદી

જીવી શકું હું કઈ રીતે તમને સ્મર્યા વગર?
પાંપણ કદી ય રહી શકે મટકું ભર્યા વગર?

ચાલ્યાં મને ત્યજ તો નવો ખ્યાલ સાંપડચો;
ડાળી ગુમાવવી પડી ફૂલને ખર્યા વગર.

હૈયાની માછલીનો તરફડાટ નહીં જુઓ;
આંખોનું પાણી આપનું ખાલી કર્યા વગર.

ડૂબી ગયો તો આપનું સાંનિધ્ય સાંપડયું;
પાણી ગયું કપાઈ સમંદર તર્યા વગર,

મંકિલ મળી છે એમ કહું તો એ ભુમ હશે;
પામ્યું નથી કફન અહીં કોઈ મર્યા વગર.

દર્શન નયનનાં પામવા દણ્ણ થવું પડે;
ખુદને નિહાળી ના શકો દર્પણ ધર્યા વગર.

ਪਗਲਾਂ ਕੁਮਕੁਮ ਝਰਤਾਂ ਰਾਜੇਨਦ ਸ਼ੁਕਲ

ਛੂਰ ਛੂਰ ਪਰਹਰਤਾਂ ਸਾਡਨ
 ਵਰਸੋ ਆਮ ਜ ਸਰਤਾਂ, ਸਾਡਨ.
 ਕਾਰਤਕਨਾ ਕੋਡੀਲਾ ਫਿਵਸੋ—
 ਉਗੀ ਆਥਮੀ ਖਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਮਾਗਸ਼ਾਰਨਾ ਮਾਝਮ ਮਲੋਮਾਂ
 ਨੇਵਾਂ ਝਰਮਰ ਝਰਤਾਂ, ਸਾਡਨ.
 ਪੋਖ ਸ਼ਿਸ਼ਿਰਨੀ ਰਾਈ ਓਢੀ
 ਅਮੇ ਏਕ ਥਰਥਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਮਾਘਵਧਾਵਾ ਪੰਚਮ ਸ਼ਵਰ ਤੋ
 ਕਾਨ ਵਿਸ਼ੇ ਕਰਕਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਛਾਕਭਾਈ ਝਾਗਣਾ ਫੁਲਾ—
 ਹੋਸ਼ ਅਮਾਰਾ ਹਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਚੈਤ ਚਾਂਦਨੀ, ਲਾਹਾ ਬਣੇ ਛੇ,
 ਤਮੇ ਜ ਚਾਂਦਨ ਧਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਏ ਵੈਸ਼ਾਖੀ ਗੋਰਜਵੇਣਾ,
 ਫਰੀਫਰੀਨੇ ਸਮਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਜੇਠ ਮਹਿਨੇ ਵਟਪੂਜਨ ਕਰਤ,
 ਲੋਕ ਜਾਗਰਣ ਕਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਆਖਾਢੀ ਅੰਧਾਰੇ ਮਨਮਾਂ
 ਵੀਝ ਸਮਾਂ ਤਰਵਰਤਾਂ, ਸਾਡਨ.
 ਸ਼ਾਵਣਾਂ ਸਰਵਰਨੀ ਪਾਣੇ,
 ਛਵੇ ਏਕਲਾ ਝਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਭਾਇਰਵੋ ਭਰਪੂਰ ਵਲੇ ਛੇ,
 ਕਾਗ ਨਿਸਾਸਾ ਭਰਤਾ, ਸਾਡਨ!
 ਆਸੋਨਾਂ ਆਂਗਣ ਸੰਭਾਰੇ
 ਪਗਲਾਂ ਕੁਮਕੁਮ ਝਰਤਾਂ, ਸਾਡਨ!

ચૂમી છે તને (ગજલ)

મુકુલ ચોક્સી

ગીતના ઘેઘૂર ગરમાળામાં ચૂમી છે તને;
બે ગજલની વચ્ચેના ગાળામાં ચૂમી છે તને.

પર્વતો પાછળ સવારે ને બપોરે ઝીલમાં,
સાંજ ટાણો પંખીના માળામાં ચૂમી છે તને.

સાચું કહું તો આ ગણિત અમથું નથી પાકું,
બે ને બે હોઠોના સરવાળામાં ચૂમી છે તને.

કાળી રાતોમાં છુપાઈને ગજલની આડમાં,
પાંચદસ પંક્તિના અજવાળામાં ચૂમી છે તને.

લોકોએ જેમાં ન પગ મૂકવાની ચેતવણી દીધી,
પગ મૂકીને એ જ ફુડાળામાં ચૂમી છે તને.

પાંપણો ભીંચાય ને ઊઘડે એ પલકારો થતાં,
વાર બહુ લાગી તો વચગાળામાં ચૂમી છે તને.

કોઈ તારું નથી રાજેશ વ્યાસ 'મિસ્કીન'

સાવ જૂહું જગત કોઈ તારું નથી,
મૂક સઘળી મમત કોઈ તારું નથી.

કોણ કોનું? અને એય પણ ક્યાં લગી?
છે બધું મનઘડત કોઈ તારું નથી.

જે પળે જાણશો સોંસરો સળગશો,
આ બધી છે રમત કોઈ તારું નથી.

કોઈ ઉંબર સુધી કોઈ પાદર સુધી,
છેક સુધી સતત કોઈ તારું નથી.

કઈ રીતે હું મનાવું તને બોલ મન,
બોલ, લાગી શરત કોઈ તારું નથી!

કોઈ એકાદ જણ, એય બેચાર પળ,
કે અહીં હરવખત કોઈ તારું નથી.

માણસો નીતિન મહેતા

મને તો સાચ્યે જ એ માણસો માટે માન છે
 જે અંધારામાં અથડાઈ પડે છે
 કે ટ્રેનમાં ઊંઘી જાય છે ને
 ભળતે જ સ્ટેશને પહોંચી જાય છે.

મને માણસ માટે માન છે
 હજુ તેને પાંખો ફૂટી નથી
 હજુ તેને અસ્થમા જેવા રોગ થાય છે
 તે ગુરુસામાં બીજાને મારી શકે છે.
 ને વારંવાર પોતાની વાત પણ કરી શકે છે.

મને માણસ માટે હજુ માન છે
 ફર્નિચરની વાત કરતાં તેનું મોહું પડી જાય છે
 એક સાંજે તે કોઈની રાહ જુએ છે.
 આત્મહત્યાના વિચારો કરે છે
 ચાવીઓ ખોઈ નાખે છે
 ભૂતકાળને ખોદ્યા કરે છે
 દંભ આચરી શકે છે.

મને માણસ માટે ખરેખર માન છે
 તે હજુ જઘડી શકે છે
 મુંજાય છે, રઘવાયો થાય છે
 ટકી રહેવા ફાંઝાં મારે છે
 ફીઝાં જેવી વાતનો પહાડ કરે છે
 એકબીજામાં શંકા અને વિશ્વાસ જગાવી શકે છે.

મને ખરેખર માણસ માટે
 માન છે ન તે મને ગમે છે.

સાધો...૧
હરીશ મીનાશુ

સાધો, હરિ સંગે હરીજાઈ
જતી જશું તો હરિ જત્યાની કરશું આપબડાઈ. —સાધો૦
હારી જઈશું તો ઈડરિયો
ગઢ ધરશું હરિચરણો,
કામદુધા દોહી દોહી
હરિરસ ભરશું બોઘરણો...
ભગતિ તો જૂગટું છે, હાર્યો રમશો રમત સવાઈ. —સાધો૦
અનંતની ચોપાટ પાથરી
હરિએ ઝેંક્યા પાસા,
અમે જત્યા તો ઢોલ વજાડો
હરિ જતે તો ત્રાંસા.
છેક છેવટ હાર કબૂલી જાશું સ-રસ રિસાઈ. —સાધો૦

હવે તું...

રમયન્દ પટેલ

તમે ઘેલાંઘેલાં મુજ સમય મોંધો બની અહીં
 વહી આવ્યાં ત્યારે જડ પથર હું ઉબર હતો
 પડેલો દ્વારે : ત્યાં કુસુમ સરખાં કંકુપગલાં
 અડચાં; જાગી ઊઠયો તરત થઈને મોર કલાગી
 જઈ બેઠો સાજે : પછી નીરખું તો તોરણ તમે
 રહ્યાં મહેકી,... પાછો હું સરકી જઈ કુજર સમ
 થયો પાણિયારું... ઉત્તરડ બની તામ્રવરણી
 ઊગી મોરી ઉઠચાં, ઝગુમગું થઈ ચોક ટહુક્યો.

વલોણું, સાંબેલું, જલ-સભર બેહું, વળગણી,
 તવી, ચૂલો, ધંટી, વળી દહીની દોણી, નિસરણી.
 બધાંની વચ્ચે તું ઊજળું ઊજળું છાપરું થઈ
 હરે એ ઘેલાં તો ઊતરી ગઈ લૂખા લીંપણમાં...

હવે તું લોહીમાં હલચલી પછી લિસ્સું સરતી
 ચિતા બે આંખોની નિત સળગી ચિત્કાર ભરતી.

જલસો
જ્યદેવ શુક્લ

મારા મસ્તિષ્કમાં
 સન્તુર વસે છે
 હું સન્તુરને નમું છું.
 મારા શાસમાં
 તાનપુરો વસે છે
 હું તાનપુરાને નમું છું.
 મારા હદ્યમાં
 મૃદુંગ વસે છે
 હું મૃદુંગને નમું છું.
 મારી નાભિમાં
 ષડ્જ વસે છે
 હું ષડ્જને નમું છું.
 મારાં ચરણોમાં
 થાપ વસે છે
 હું થાપને નમું છું.
 મારા હાથમાં
 બે તુંબડાવાળી સિતાર વસે છે
 હું સિતારને નમું છું
     ચૂમું છું
 અંગાંગ એક સાથે બજી ઉઠે છે!

ગામ જવાની હઠ છોડી દે

મહિલાલ હ. પટેલ

બા-ની સાથે ગયું બાળપણ ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 વસ્તી વચ્ચે વિસ્તરતું રણ ગામ જવાની હઠ છોડી દે

બન્ધો તેમ ને નહી સુકાઈ ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 ખેતર વૃક્ષો ગયાં કપાઈ ગામ જવાની હઠ છોડી દે

ચોરો તૂટ્યો ગયા પાળિયા ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 નથી ગોખલા બચ્યા આળિયા ગામ જવાની હઠ છોડી દે

નથી વાવતા ભાઈ મકાઈ ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 લોહી ખરું પણ નથી સગાઈ ગામ જવાની હઠ છોડી દે

નથી ઓટલે ભીતે ઓકળી ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 સગપણ ભૂલી પ્રજા મોકળી ગામ જવાની હઠ છોડી દે

પાદર રસ્તા નામ પૂછશે ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 કોનું છે ઐ કામ?" પૂછશે ગામ જવાની હઠ છોડી દે

સગાં અને સગપણ સૌ છૂટ્યાં ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 ખેતર સાથે અંજળ ખૂટ્યાં ગામ જવાની હઠ છોડી દે

તને કોકનાં વેણ વાગશે ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 વાતવાતમાં દુઃખ લાગશે ગામ જવાની હઠ છોડી દે

આંબા રાયણ મહુડા ક્યાં છે ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 નોંધારી ટેકરીઓ ત્યાં છે ગામ જવાની હઠ છોડી દે

ગયા સોબતી ના રહી શાળા ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 બધા લોક શીખ્યા સરવાળા ગામ જવાની હઠ છોડી દે

નથી નેળિયાં સડકો થૈ જૈ ગામ જવાની હઠ છોડી દે
 એક સીમ પણ ધોખો દઈ જૈ ગામ જવાની હઠ છોડી દે

છાશ રોટલો ગયાં વસ્તુકી ગામ જવાની હઠ છોડી દે
માટીએ પજા માયા મૂકી ગામ જવાની હઠ છોડી દે

કુંચી આપો, બાઈજી! વિનોદ જોશી

કુંચી આપો, બાઈજી!
તમે કિયા પટારે મેલી મારા મૈયરની શરણાઈ જ

કોઈ કંકુથાપા ભૂસી દઈ મને ભીતેથી ઉત્તરાવો,
કોઈ મીંઢળની મરજાદા લઈ મને પાંચીકડા પકડાવો;

ખડકી ખોલો, બાઈજી!
તમે કિયા કટાણે પોંખી મારા કલરવની કઠણાઈ જ

તમે ઘરચોળામાં ઘુઘરિયાળી ઘરવખરી સંકેલી,
તમે અણજાણ્યા ઉંબાસિયેથી મારી નદિયું પાછી ઠેલી

મારગ મેલો, બાઈજી!
તમે કિયા કુહાડે વેડી મારા દાદાની વડવાઈ જ

પણ્ણા, હવે ફોન મૂકું?

મનોહર ત્રિવેદી

તો, પણ્ણા, હવે ફોન મૂકું?
તમનેયે મોજ જરી આવે તે થયું મને STD-ની ડાળથી ટહૂકું?

હોસ્ટેલને?...હોસ્ટેલ તો ફાવે છે... જેમ કે કાંટાંમાં સચવાતું ફૂલ
તોય એ તો ઉઘડે છે... રંગભર્યું મહેકે છે... ડાળખીમાં કરે જૂલાજૂલ
ફાગણના લીલાકુંજર કોઈ ઝાડવાનું પાન એમ થાય નહીં સૂકું...

મમ્મીબા જલસામાં?... બાજુમાં ઊભી છે?... ના ના... તો વાસણ છો માંજતી
કે'જો આ દીકરીયે તારાં સૌ સપનાંઓ રાત પડવે નીંદરમાં આંજતી

સાચવજો...ભોળી છે...ચિન્તાળુ...ભૂલકણી...પાડજો ના વાંકું કે ચૂંકું...

શું લીધું?... સ્કૂટરને? ...ભારે ઉતાવળા... શમભુ તો કે'તો'તો છિજ
કેવા છો જિદ્દી?... ને હપ્તા ને વ્યાજ... વળી ઘર આખ્યું ઠાલવશો ખીજ

જાંઝી તે વાતુંનાં ગાડાં ભરાય : કહું હાઈકુમાં, એટલે કે ટૂંકું
તો, પણ્ણા, હવે ફોન મૂકું?

પુષ્ય સમરણ

દલપત પઢિયાર

અમને કોની રે સગાયું આજ સાંભરે.
 ઉડે તળિયાં તૂટે ને સમદર ઉમટે...
 કોની રે સગાયું આજ સાંભરે

કોઈ પાળ્યું રે બંધાવો ઘાટે ઘોડા દોડાવો,
 આઘે લે'ર્યુને આંબી કોણ ઉઘડે...
 કોની રે સગાયું આજ સાંભરે.

આજે ખોંખારા ઉડે રે સૂની શેરીએ,
 ચલમ-તણખા ઉડે રે જૂની ધૂણીએ;
 અમને દાદા દેખાય પેલી ડેલીએ...
 કોની રે સગાયું આજ સાંભરે.

માડી વાતું રે વાવે આ ઉજજડ ઓટલે;
 ખરતાં હાલરડાં જૂરે રે અધ્ધર ટોડલે;
 ઉંચે મોભને મારગ કોણ ઉતરે...
 કોની રે સગાયું આજ સાંભરે

કોઈ કૂવા રે ગોડાવો કાંડે બાગો રોપાવો,
 આછા ઓરડિયા લીંપાવો જીણી ખજલિયું પડાવો;
 આજે પરસાળ્યું ઢાળી સૌને પોંખીએ...
 અમને સાચી રે સગાયું પાછી સાંભરે.

મારો શામળિયો

નીરવ પટેલ

મારા શામળિયે મારી હુંડી પૂરી -
નીકર,
ગગલીનું આણું શેં નેકળત?
ચાવંડાની બાધા ફળી
ને જવાનજોધ ગરાહણી ફાટી પડી....
એની ઠાઈડીએ ઓઢાડચું રાતું ગવન!
રાતીચોળ ચેહ બળે
ને આકડાના છોડે રાતું ગવન લહેરાય!
ગગલીની મા તો
જે મલકાય, જે મલકાય, મારી હાહુ...
બસ ડાઘુઓની પુંઠ ફરે કે
ધોંકું હડ્કડ મસાણો -
મારા દલિતનોય બેલી ભગવાન!

સહશયન

મનીષા જોખી

કોઈ જાદુઈ જનાવર જેવું શરીર છે તારું
 એક અંગ તૂટે અને સો નવાં અંગ જન્મે.
 શયનખંડની છતમાં દેખાતી
 તારાં નિતનવાં અંગોની સહસ્ર રાશિઓ વચ્ચેથી
 હું શોધું છું પ્રેમની રાશિને.
 શનયખંડની દીવાલો પર શરીર ઘસતો હોય ત્યારે
 તું અદ્દલ લુચ્યા શિયાળ જેવો લાગે છે.
 ભૂખ્યું રીંછ જેમ, સમુદ્રનાં મોજાંઓ સાથે ઊછળતી
 માછલીને પાણી વચ્ચેથી અદ્ધર જીલીને ખાઈ જાય
 એમ તું મને ચૂમે છે.
 ક્યારેક તારા શરીર પર શાહુડી જેવાં કાંટા ઊગે છે
 તો ક્યારેક તું સૂર્ય થઈને ઊગે છે મારાં સ્તનો વચ્ચે
 અને સોનેરી બનાવી ઢે છે મારી ત્વચાને.
 શયનખંડમાં પથરાયેલી આપણા ભીના અવાજોની
 આર્ક્ટા પર તું રાત બનીને છવાઈ જાય છે
 અને શયનખંડ પર એક બાજ પક્ષી
 પાંખો ફંડાવતું બેસી રહે છે.
 પણ આજે બ્રહ્માંડનું અંધારું ચોમેર ફરી વળ્યું છે.
 તું અને રાત હવે ઓળખાતાં નથી,
 બાજ પણ અટવાઈ ગયો છે ક્યાંક,
 નથી આવી શકતો પોતાના માળા તરફ.
 એ વજાદાર પક્ષી જો નહિ આવે તો
 કોણ કરશે રખેવાળી
 આપણા શયનખંડની?

આપણો તો એટલામાં રાજુ

રમણીક સોમેશ્વર

આપણો તો એટલામાં રાજુ
 આખાયે જંગલમાં રોજ રોજ ફૂટે છે
 ક્યાંક એક કુંપળ તો તાજુ
 આપણો તો એટલામાં રાજુ

એકાદું પંખી જો ડાળ ઉપર બેસે તો થાય,
 મળ્યું આખું આકાશ
 એકાદું ગીત કોઈ મોસમનું ગાય
 તોય રોમરોમ ફૂટે પલાશ
 એકાદી લહેરખી પવનની જ્યાં સ્પર્શો
 ત્યાં રજાજગતી જાલરી બાજુ
 આપણો તો એટલામાં રાજુ...

પાણીની એકાદી છાલકમાં હોય કદી
 રીમજીમ રેલાતો મલ્હાર
 છાતીમાં નાંગરેલ સપનામાં હોય કોઈ
 એકાદી ક્ષાણનો વિસ્તાર
 એક એક કુંપળમાં જંગલ ઊભરાય?
 કોઈ પૂછે, તો કહીએ કે હાજુ
 આપણો તો એટલામાં રાજુ

બાપુજીનું પહેરણ રાજેન્દ્ર પટેલ

આ ધુળોટીએ
રંગાઈ જવાના ડરે
બાપુજીનું જૂનું પહેરણ પહેર્યું.

અને એમના શાઢો યાદ આવ્યા :
દીકરા, પહેરણ ભલે સાંઘિલું હોય.
પણ ચોખ્યું રાખજે.

દિવસભર રંગાઈ ગયા પછીયે
પહેરણ ખરે જ ચોખ્યું,
કપાસના ફૂલ જેવું હળવું લાગતું હતું.

સાંજ પડ્યે સમજાયું
આ પહેરણ તો
ના પહેરીનેય પહેરાય એવું,
અને એકવાર પહેર્યા પછી
ક્યારેય ના ઊતરે એવું હતું.

સવારે રોજની જેમ
ઈસ્ત્રીબંધ નવું ખમીસ પહેર્યું
તોય લાગતું રહ્યું
પેલું પહેરણ તો જાણો
હડમાં હાજરાહજૂર છે!

હજુ

સંજુ વાળા

હજુ પ્રભાતી સ્વર ઊઘડતા તુલસીક્યારો સીંચી,
હજુ મને એ લય ગણગણવો ગમતો આંખો મીંચી.

હજુ પવનમાં ભેજ વધે છે, હજુ ઢાળ છે લીલા,
હજુ ઋતુઓ વળાંક લઈને છેડે કંઠ સુરીલા.
હજુ કોઈ માળામાં પ્રગટે પહેલવહેલું ચીં...ચીં...
હજુ મને એ લય ગણગણવો ગમતો આંખો મીંચી,

હજુ ક્યાંક આથમતી વેળે બેસી બે-ત્રણ વૃદ્ધા,
હજુ વિગતના સ્વાદ ચગળતી ખખડધજ સમૃદ્ધા,
હજુ વયસ્કા પુત્રી ઉત્તર વાળે નજરે નીચી
હજુ મને એ લય ગણગણવો ગમતો આંખો મીંચી.

હજુ નદીના કાંઠે કૂબામાં ગાતી મુનિયા,
હજુ ય ચાંદામામા કહીને મા દેખાડે દુનિયા..
હજુ ય નવતર રંગ પકડવા તું પકડે છે પીંછી,
હજુ મને એ લય ગણગણવો ગમતો આંખો મીંચી.

ગઝલ

અનિલ ચાવડા

સંપ માટીએ કર્યો તો ઈંટ થઈ,
ઈંટનું ટોળું મળ્યું તો ભીંત થઈ.

કાન તો કાપી લીધા'તા ભીંતના,
તો પછી આ વાત ક્યાંથી લીક થઈ?

હું કળી માફક જરા ઉઘડી ગયો,
એટલામાં પણ તને તકલીફ થઈ?

આંસુનો સર્વે કર્યો તો જાણ્યું કે—
આંખમાં વસ્તી વધારે ગીય થઈ.

કેટલું સારું છે ઉડતા પંખીને,
કોઈ ચિંતા નહિ કઈ તારીખ થઈ?

ગીત
મુકેશ જોખી

આજે તારો કાગળ મળ્યો

ગોળ ખાઈને સૂરજ ઊરો, એવો દિવસ ગળ્યો

એક ટપાલી મૂકે હાથમાં... વહાલ ભરેલો અવસર
થાય કે બોણી આપું, પહેલાં છાંટું એને અત્તર
વૃક્ષોને ફળ આવે એવો મને ટપાલી ફળ્યો. આજે.

તરસ ભરેલા પરબીડિયાની વચ્ચે મારી જાત
'લે મને પી જા હે કાગળ!' પછી માંડજે વાત
મારો જવ જ મને મૂકીને અક્ષરમાં જઈ ભળ્યો.... આજે.

એકેએક શબ્દની આંખો, અજવાળાથી છલકે
તારા અક્ષર તારા જેવું મીઠું મીઠું મલકે
મારો સૂરજ પચ્ચિમ બદલે તારી બાજુ ઢળ્યો....

ઓચિંતુ કોઈ મને રસ્તે મળે ને ધ્રુવ ભણ

ઓચિંતુ કોઈ મને રસ્તે મળે ને કદી
ધીરેથી પૂછે કે કેમ છે?
આપણે તો કહીએ કે દરિયા શી મોજમાં
ને ઉપરથી કુદરતની રહેમ છે.

ફાટેલા ખીસ્સાની આડમાં મૂકી છે અમે
છલકાતી મલકાતી મોજ;
એકલો ઊભું ને તોયે મેળામાં હોઉં એવું
લાગ્યા કરે છે મને રોજ,
તાણું વસાય નહીં એવડી પટારીમાં
આપણો ખજાનો હેમખેમ છે.

અંખોમાં પાણી તો આવે ને જાય
નથી ભીતર ભીનાશ થતી ઓછી;
વધઘટનો કાંઠાઓ રાખે હિસાબ
નથી પરવા સમંદરને હોતી,
સૂરજ તો ઊરો ને આથમી યે જાય
મારી ઊપર આકાશ એમનેમ છે.

